

***Az 1956-os magyar forradalom megjelenése a két
német állam sajtójában***

Jelige:TLM120

2014.04.29.

Tartalom

I. Németország változásai 1945 után.....	3
I. 1. A háború lezárása, megszállás és a megosztás	3
I. 2. A két német állam megalakulása	4
I. 3. Német Szövetségi Köztársaság.....	6
I. 4. Német Demokratikus Köztársaság	8
II. Kommunista rendszerek 1953-1955	10
II. 1. A szovjet blokk 1953-55: az első feszültségek	10
II. 2. Magyarország 1953-55.....	11
III. Magyarország 1956.....	12
III. 1. Úton a forradalom felé	12
III. 2. Az 56-os forradalom	14
IV. Az NSZK és NDK 1956-ban	19
V. Kitekintés	28
V. 1. Nemzetközi szintér 1956-ban.....	28
V. 2. A két német állam 1956 után	30
VII. Következtetések	31
Felhasznált irodalom, források	34

„Aki történelmet olvas, mindig a sorok közt olvasson.”¹

Az 1956-os magyar forradalom kiemelkedő részét képezi a magyar és a világtörténelemnek is. Ugyanis nem csak ránk gyakorolt olyan hatást, amely meghatározta a későbbi cselekedeteket. Erre bizonyíték az is, hogy az Egyesült Nemzetek Szövetségének² Közgyűlése sokáig tartotta a napirendjén a magyar kérdést, melyről rendszeresen folyt vita.³ A magyar nemzetben leginkább az hagyott nyomot, hogy az ENSZ nem cselekedett és nem segített az elnyomó hatalommal szemben. Cserbenhagyták a forradalmat, mert a Szezei-csatornánál kialakult helyzetet stratégiailag és gazdaságilag is fontosabbnak ítélték meg.⁴ Ugyanakkor azt is fontos megemlíteni, hogy a magyar forradalom is ugyanúgy hatással bírt a világ sorsának alakulására, különösen a két Németország kapcsolatára, amit majd a későbbiekben kívánok bővebben kifejteni.

¹ Gárdonyi Géza

² Az Egyesült Nemzetek Szervezetének alapokmányát 1945. június 26-án fogadták el San Francisco-ban. Céljai többek között: véget vessen a háború borzalmainak; megteremtse és megőrizze a nemzetközi békét és biztonságot. Továbbiakban: ENSZ. Magyar ENSZ Társaság: Alapvető tények az ENSZ-ről. Magyar ENSZ Társaság, Budapest, 2013.

³ Békés Csaba és Kecskés D. Gusztáv (szerk.): A forradalom és a magyar kérdés az ENSZ-ben, 1956-1963. Magyar ENSZ Társaság, Budapest, 2006. Az ENSZ Közgyűlése többször tartott rendkívüli ülést a magyar ügyel kapcsolatban és több határozatot is hozott 1956 novembere és 1962 decembere között.

⁴ Itt azonban azt is ki kell emelni, hogy a Szezei-csatorna hamarabb számított beavatkozásra váró területnek, mint Magyarország. A tárgyalások már megelőzően zajlottak, és akutabb problémának számított.

I. Németország változásai 1945 után

I. 1. A háború lezárása, megszállás és a megosztás

Már a második világháború európai szakaszának befejezésekor, Németország kapitulációjával mindenki számára világosan látszott, hogy a korábbi hatalmi rendszer nem tartható fent. Németország elvesztette az önállóságát, hisz a győztes hatalmak⁵ megszállás alá vonták az ország egész területét. Azonban a győztesek sem tudtak mindenben megegyezni és olyan nézeteltérések merültek fel, melyek végül elvezettek a megosztottsághoz. Németország fontos terület volt, melyet egyik fél sem kívánt odaadni a másiknak. A hidegháborúhoz vezető folyamatok talán legfontosabb része volt ez.

Már a háború során felmerült a német helyzet rendezésének kérdése.⁶ A megszállási övezetekre osztásáról is még a háború lezárása előtt egyeztek meg.⁷ Hasonlóan a magyar helyzethez, kezdetben Németország esetében is úgy tűnt, hogy olyan rendszert fognak kialakítani, ahol érvényesülnek a demokratikus elvek és intézmények.

Németország megszállását a négy nagyhatalom együttesen hajtotta végre: Berlinben fegyveres erők jelen voltak, azonban a megszállást eltérő elképzelések mentén valósították meg.⁸ A nyugati hatalmaknak nem tetszettek a szovjetek intézkedései. Féltették az ország gazdasági egységét. A létrehozott politikai pártok is sürgették azonban a strukturális változtatásokat.⁹ Egyre nyilvánvalóbbá váltak az ellentétek a szövetségesek között.¹⁰ Bár kezdetben hangsúlyozták Németország egységének fontosságát, a jóvátételi megállapodásokkal különböző területekre osztották fel. Ezekhez a területekhez eltérő gazdasági elképzelések társultak, melyek végül ahhoz vezettek, hogy mély szakadék

⁵ Egyesült Államok, Szovjetunió, Nagy-Britannia, Franciaország

⁶ Mezei Géza: Németország és a hidegháború. Új Mandátum, Budapest, 1999. 16. o. [továbbiakban: Mezei 1999.] Az 1943-as moszkvai konferencián megegyeztek a vezető hatalmak egy tanácsadói bizottság létrehozásában, amely feladatául az európai területek rendezését és az együttműködés biztosítását kapta volna, azonban ezt nem tudta végrehajtani. Már ekkor érződtek a nagyhatalmak közti ellentétek.

⁷ Németh István: A kettészakított Németország. Két világrendszer árnyékában, Rubiconline, 1997/5-6. Európa. <http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_ketteszakitott_nemetorszag_ket_vilagrendszer_arnyekaban/>

(2014.03.14.) [továbbiakban: Németh 1997.] 1944.09.12. London, még a berlini szektorfelosztás is tartalmazta az egyezmény. 1945 februárjában a jaltai konferencián döntöttek arról, hogy külön megszállási övezetet biztosítanak a franciáknak a brit és az amerikai övezet rovására.

⁸ Németh 1997. Például a francia kormány úgy gondolta, hogy az Egyesült Államok hamar kivonul Európából, és így majd Franciaország közvetítő szerepet tölthet be a két nagy tengeri, illetve a kontinentális hatalom között.

⁹ Németh 1997. Mindenki tisztában volt azzal, hogy a Morgenthau tervet nem lehet végrehajtani, mert akkor Németország nem tudná teljesíteni a jóvátételi köteleességét.

¹⁰ Németh 1997. A Szovjetunió biztonsági érdekekre kívánt hivatkozni és magas jóvátételre törekedett. A britek a hagyományos európai egyensúly-politikához ragaszkodtak, amelyben egy erős és stabil Németország távol tudja tartani a Szovjetuniót a közép-európai térségtől. Az Egyesült Államok is támogatta a brit elképzelést és baráti kapcsolatot kívánt kialakítani Európával. Továbbá fontosnak tartotta a globális egyensúly-politikáját, amelynek része az európai egyensúlyi rendszer.

keletkezett a szovjet és a nyugati megszállási övezetek között. Ez megjelent a hatalmak egymás közötti viszonyaiban is.¹¹

A brit és az amerikai elképzelések hasonlóságának köszönhető, hogy az amerikai megszállás céljainak úrafogalmazása után bejelentették a brit és az amerikai övezet összevonását, amire 1946. december 6-án került sor. Majd több olyan esemény is bekövetkezett, amelyek szintén megerősítették a határozottabb fellépés híveit.¹² Ennek egyik megnyilvánulása volt a „feltartóztatási” doktrína, vagyis az úgynevezett Truman-elv¹³ meghirdetése 1947. március 12-én. A Marshall-terv meghirdetésekor és annak feltételeinek elfogadásakor vált nyilvánvalóvá, mely állam melyik táborhoz tartozik a későbbiekben.

I. 2. A két német állam megalakulása

1948. február 23-án Londonban kezdték meg a Külügyminiszterek Tanácsának második ülését, amelyen a szovjetek nem vettek részt. Ezen a konferencián döntöttek a három nyugati német övezetnek a Marshall-tervbe való bevonásáról, és ez tekinthető a demokratikus Nyugat-Németország megalakulásához¹⁴ vezető út első állomásának is. Viszonylag gyorsan sikerült megegyeznie a hat hatalomnak, amihez az is hozzájárult, hogy ekkor ment végbe a prágai hatalomátvétel is.

A nagyhatalmak közötti problémák egyike volt az, hogy nem tudtak megegyezni a szükséges reformokról. Önálló politikát kezdtek el folytatni a megszállt területeken. Az első berlini válság ennek a folyamatnak a következménye volt. Moszkva lezárta a Nyugat-Berlinbe vezető utakat. Gyorsan kellett reagálni erre a helyzetre. Az amerikaiak nem akartak szélsőséges megoldást választani, ezért megszervezték Nyugat-Berlin légi hídon való ellátását.¹⁵ A blokád egészen 1949 májusáig fennállt, és ezalatt sem szakadtak meg a diplomáciai kapcsolatok. A blokád ideje alatt egyre nőtt a különbség a két városrész között és

¹¹ Németh 1997. Például: „A Szovjetunióból hazatért George Kennan nagykövet a szovjet terjeszkedés tézisért vallotta, és sürgette, hogy az Egyesült Államok Európában összpontosítson a szovjet befolyáson kívül eső térség gazdasági és politikai stabilizációjára, valamint katonai biztosítására. Bevin angol külügyminiszterrel egyetértésben Németország gazdasági egyesítését sürgette az 1937. évi keleti német határokig, tehát az Odera–Neisse-vonalon túl is, hogy visszaszorítsák a Szovjetuniót.”

¹² Németh 1997. Például: Az 1946 végén kibontakozó görögországi polgárháborús események, amelyeket proszovjet puccsnak tekintettek.

¹³ Németh 1997. Az Egyesült Államok készségesen segítséget nyújt a „szabad népek” támogatására, hogy „saját belátásuk szerint alakítsák sorsukat”.

¹⁴ Németh 1997. A német népnek magának kell megteremtenie politikai szervezeteit, amelyek lehetővé teszik számára, hogy mielőbb átvegye a kormányzati felelősséget.

¹⁵ Horváth Jenő, Paragi Beáta és Csicsmann László: Nemzetközi kapcsolatok története 1941-1991. Pannonprint Kft, Veszprém, 2010. 74. o. [továbbiakban: Horváth 2010.]

megváltoztak az egymásról alkotott vélemények is.¹⁶ A helyzetet a titkos tárgyalásokon meghozott megállapodással¹⁷ zárták le. Ennek értelmében megszüntették a blokádot, megerősítették a nyugati megszállók jelenlétét és elfogadták Nyugat-Berlin különállását.

A berlini blokád jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy Németország kettészakadjon. A nyugati német állam létrejöttéhez a washingtoni egyezmény¹⁸ járult hozzá. Ebben szögezték le az alapvető feltételeket, amely alapján kialakíthatták a nyugatnémet államot. A következő állomás a Külügyminiszterek Tanácsának utolsó konferenciája volt Párizsban. Jelentősége abban rejlett, hogy még egyszer kísérletet tettek arra, hogy megvalósítsák a német gazdasági és politikai egységet, megegyezni azonban nem tudtak. A külügyminiszteri szintű dialógusok egészen 1955-ig megszakadtak a keleti és a nyugati rész között.¹⁹

Az 1949 májusában és júniusában elfogadott döntéseket kvázi alkotmánynak fogadták el, és ennek értelmében választásokat tartottak a három nyugati zónában, amelyeket a három nyugati hatalom is jóváhagyott. 1949. szeptember 7-én megalakult a Német Szövetségi Köztársaság²⁰, amelynek első kancellárja Konrad Adenauer lett és szövetségi elnöke Theodor Heuss. A bonni székhellyel rendelkező kormány már az első nyilatkozatában jelezte, hogy az állam létezését a Nyugattal szövetségben képzelik el, továbbá elsődleges feladatuknak a szuverenitás megszerzését jelölték meg és azt is kijelentették, hogy a német egység megvalósulásáig csak az NSZK-t lehet a német nép egyetlen valós és legitim államának tekinteni, ugyanis a szovjet megszállás alatt álló övezet lakói nem rendelkeznek önálló akaratral, nem irányítják a sorsukat.²¹

A Szovjetunió sem hagyta válasz nélkül az eseményeket, megkezdte a keletnémet ellenállam alapjainak letételét. Ez 1949. október 7-én teljesedett ki, amikor is ténylegesen létrehozták a Német Demokratikus Köztársaságot²². Egy héttel később megkezdtek átadni az addig szovjetek által gyakorolt funkciók egy részét.²³ Ugyanekkor a Szovjetunió felvette a

¹⁶ Horváth 2010. 74. o. „...a Szovjetunió félelmet keltő, fenyegető hatalomként jelent meg, nemcsak Németországban, hanem egész Nyugat-Európában.”

¹⁷ Horváth 2010. 74-75. o. Négyhatalmi egyezmény 1949.05.04., amelynek értelmében május 12-én feloldották a blokádot.

¹⁸ Horváth 2010. 79. o. 1949.04.08.; A megszállási státútum tartalmazta a megszálló hatalmak hatásköreit, melyek közé a leszerelés, demilitarizálás, Ruhr-vidék, külügyek, alapörvény, a tartományi alkotmányok, a külkereskedelem és a devizaforgalom ellenőrzése tartozott.

¹⁹ Horváth 2010. 79. o.; Németh 1997.

²⁰ Továbbiakban NSZK.

²¹ Horváth 2010. 79. o.; Németh 1997.

²² Továbbiakban NDK.

²³ Horváth 2010. 80. o. Az ország hivatalosan 1954-ig állt szovjetek uralma alatt.; Németh 1997. „1949. október 7-én megbízták Otto Grotewohlt ideiglenes kormány alakításával; Wilhelm Pieck pedig államelnökké választották.”

diplomáciai kapcsolatot is az NDK-val és sorra követte a példáját a többi szocialista ország is. Az államalapítás ténye is közrejátszott abban, hogy felgyorsult a keletnémet gazdasági-, társadalmi- és politikai rendszer átalakítása. Az NDK is elkezdte betagozódását a szovjet tömbbe. Azt hangsúlyozni kell, hogy a szovjetizálás után is (egészen 1953-ig) megmaradt az ország jóvátételi fizetési kötelezettsége, amely hosszú időre tartósította a keletnémet államban tapasztalható nehéz körülményeket.²⁴

A két német állam megalakulásával végképp elkerülhetetlenné vált Európa megosztottsága. Ez egyben tükrözte a szövetséges hatalmak közötti kapcsolat széthullását is. A két német állam nem ismerte el egymást, és mindketten magukat nyilvánították „a német nép egyedüli és törvényes képviselőjének”²⁵. Rendeződni látszott a helyzet és emiatt egyszerűbbé és kezelhetőbbé vált a térség.²⁶ De arról sem lehet megfeledkezni, hogy a német államok így kiemelkedő szövetségesekké váltak a két oldalon, hiszen különösen fontossá tette őket a földrajzi fekvésük és gazdasági lehetőségeik.

I. 3. Német Szövetségi Köztársaság

Az NSZK folyamatosan vált a nyugati hatalmak egyik legfontosabb szövetségesévé. A megalakulása után is látszódott már, hogy kiemelkedő szerepet szának neki. Már a petersbergi egyezmények²⁷ megkötésekor világossá vált mindenki számára, hogy a nyugati hatalmak elkötelezték magukat a nyugatnémet állam megvédésére a Szovjetunióval szemben, bár az NSZK kezébe sem kívántak túl nagy hatalmat adni. Ugyanekkor engedélyezték a konzuli és kereskedelmi kapcsolatok létesítését, továbbá az állam részvételét több nemzetközi szervezetben²⁸ is. A külügyminisztériumát 1950 márciusában állította fel.²⁹ Nyugat-Németország megerősödéséhez az is hozzájárult, hogy csökkentették vele szemben a jóvátételi kötelezettségeket és egyes korlátozó rendelkezéseken is enyhítettek.

Az NSZK vezetésének a legfőbb célja a szuverenitás visszaszerzése volt. Tudatosan alakították a politikájukat is úgy, hogy Franciaországgal kiegyezzenek és a Szovjetunióval szemben védve legyenek. Ennek érdekében az európai egység egyik legfőbb támogatójává váltak. A nyugat-európai integrációt felgyorsította az 1950 júniusában kitört koreai háború, az európaiak ugyanis rettegtek még a háború gondolatától és attól is, hogy esetleg a Szovjetunió

²⁴ Horváth 2010. 80. o.

²⁵ Horváth 2010. 80. o.

²⁶ Horváth 2010. 81. o.

²⁷ 1949. november 22-én született az egyezmény.

²⁸ Például emiatt csatlakozhatott az 1949 májusában tíz nyugat-európai állam részvételével alakított Európa Tanácsba. Az ENSZ-be csak 1973. szeptember 18-án vették fel az NSZK-t és az NDK-t is.

²⁹ Horváth 2010. 80. o.

beleavatkozna az európai helyzet rendezésébe. Adenauer gyorsan cselekedett és memorandumot intézett az amerikaiakhoz,³⁰ melynek az egyik legfontosabb eredménye az NSZK szuverenitásához tartozó alapok lefektetése volt, hiszen az önrendelkezést újra összekötötték a védelmi készséggel és ez komoly lépés volt a teljes szuverenitás visszanyeréséhez.³¹ Fontos kiemelni, hogy már 1950 őszén a nyugati hatalmak is elfogadták Nyugat-Németországot, mint a német nép egyedüli képviselője, és a biztonsági garanciákba is beleegyeztek. Továbbá a német újraegyesítés kérdésében kijelentették, hogy támogatják őket addig, amíg az alapvető szabadságjogokat is tiszteletben tartják.

1952-ben megjelent az oroszoknak a németekkel kötendő békeszerződés tervezete. A cél az volt, hogy megakadályozzák a nyugati elköteleződést. A nyugatnémetek Adenauer vezetésével elutasították a tárgyalásokat, attól tartottak ugyanis, hogy bár így újból egységes lenne Németország, azonban egy esetleges támadás esetén védtelen lenne a semleges és katonai hatalomról lemondott ország.

Már ekkor eldőlni látszott, hogy Szovjetunió nem tudja megakadályozni az NSZK nyugati orientációját. Ennek írásos megnyilvánulása a Németország-szerződés és az Európai Védelmi Közösség³² szerződés, az utóbbiban megfogalmazták a közös céljukat: az egyesített és liberális-demokratikus Németországot békés eszközökkel fogják integrálni Európába. Míg az EVK szerződést nem sikerült véghezvinni, addig a Németország szerződést sikerült a megszállási státútum helyébe léptetni. Rögzítették az NSZK meghívását az Észak-atlanti Szerződés Szervezetébe³³. 1955. május 5-én hatályba léptek a szerződések, ez azt jelentette, hogy Nyugat-Németország szuverén állammá vált és 1955. május 9-én a NATO tagjának³⁴ is felvették.

³⁰Memorandum von Konrad Adenauer über die Sicherung des Bundesgebietes (29. August 1950), Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE) honlapja.

<http://www.cvce.eu/obj/memorandum_von_konrad_adenauer_uber_die_sicherung_des_bundesgebietes_29_august_1950-de-77999062-f79e-41d9-9906-66cb5afb99e3.html> (2014.04.13.)

³¹ Dr. Németh István (szerk.): A német kérdés – Dokumentumgyűjtemény. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1993. 79-80. o. [továbbiakban: Németh 1993.]

³² Továbbiakban EVK. Csiki Tamás: Visszatekintés a Nyugat-európai Unióra. Nemzet és Biztonság, 2010/5. szám. 68. o. „Az Európai Védelmi Közösségről szóló Párizsi Szerződés (1952) 50 évre szóló hatállyal írta elő az Európai Hadsereg felállítását. [...] A hat tagállam vállalta, hogy a szerződés hatályba lépésekor szárazföldi és légi erőit a közös hadsereg rendelkezésére bocsátja. [...] Amennyiben a párizsi szerződés nem bukott volna bele a ratifikációba, a részt vevő nemzetek szuverenitásuk legfontosabb eleméről, a nemzeti haderők feletti ellenőrzésről mondtak volna le.” <http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/csiki_tamas-visszatekintes_a_nyugat_europai_uniora.pdf> (2014.04.29.); Varga Miklós: Fouchet-terv (szócikk) 2007. Grotius, a Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok Intézetének és Nemzetközi Doktori Iskolájának tudományos és tudományos ismeretterjesztő on-line folyóirata. <<http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=QNEBQV>> (2014.04.29.) „...azonban túlságosan ambiciózusnak bizonyult és megbukott.”

³³ Továbbiakban NATO.

³⁴ Ennek reakciója lett a Varsó Szerződés megalakítása.

Az európai integráció sem szűnt meg. Az Európai Szén- és Acélközösséget megalapító hatok újabb szervezeteket hoztak létre. Az egyik bár még mindig nem politikai jellegű volt, a gazdaság egészét lefedte, ez volt az Európai Gazdasági Közösség. A másik az energiaágazatra koncentrált az Euratom képében. A Szovjetunió is elismerte az NSZK szuverenitását, hiszen meghívták az állam vezetőjét Moszkvába és sikerült megállapodniuk több ezer német hadifogoly szabadon bocsátásáról.

Nemcsak politikai szintén sikerült eredményeket elérnie a nyugati német államnak, hanem gazdasági értelemben is fejlődésnek indult. Itt is több tényezőt kell megemlíteni, melyek elősegítették ezt. A Marshall-terv, illetve a szuverenitás fokozatos visszaszerzésekor visszakapott jogkörök gyakorlása jótékony hatással bírtak. Az NSZK gazdasági fellendülését már 1950-ben gazdasági csodaként is emlegették, hiszen a háború után hamar Európa motorjává vált a gazdaság területén.³⁵ Miután a szuverenitását is visszaszerezte, a gazdasága is fellendült és ezzel a külkereskedelmi kapcsolatoknak is megnőtt a szerepe. A gazdasági szabadság emellett összekapcsolódott a politikai szabadsággal, amely nemcsak népszerűvé tette ezt, hanem az NSZK vezető eszméje lett ennek fenntartása. A siker abban is megnyilvánult, hogy Nyugat-Németországnak sikerült az USA-t beérnie az ipari szektorban 1958-ra. Ez a siker biztosította, hogy a németek öntudata kialakuljon és megerősödjön és a társadalom is élni tudott a gazdasági csoda hozadékaival, többek között a fogyasztás is általánossá vált.³⁶

I. 4. Német Demokratikus Köztársaság

A keletnémet állam megalakulásával a terület végleg betagozódott a Szovjetunió érdekszférájába. Logikus lépésnek tekinthető, hogy a szovjet blokkhoz tartozó államokkal létesített diplomáciai kapcsolatot. A Szovjetunió nem hagyta válasz nélkül a nyugatiak által felajánlott Marshall-tervet, ezért 1950 szeptemberében az NDK is része lett a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsának.³⁷ Azonban ez olyan következménnyel járt, mely tovább rontotta a gazdasági lehetőségek Kelet-Németország számára. A nyugati hatalmak (főleg az Egyesült Államok) jelentős mértékben csökkentették a keleti országokkal folytatott kereskedelmet. Ráadásul különböző törvények biztosították az árukivitel ellenőrzését is,³⁸ és a

³⁵ Reader's Digest 2010. 308. o.

³⁶ Németh 1997.

³⁷ Továbbiakban KGST.

³⁸ Németh 1997. „1949. februári expor-tellenőrzési törvény felhatalmazta az Egyesült Államok elnökét, hogy az árukivitel nemzetbiztonsági érdekből ellenőrizze.”

nyugatiak létrehozták a COCOM-listát.³⁹ A gazdasági kapcsolatok esetében nem szabad elfelejtkezni a belnémet kereskedelemről. Bár ezt nem jelenítették meg a külkereskedelmi mérlegben, mégis fontos jelentőséggel bírt.

Az NDK-ban kialakított szocialista rendszer egyik fontos állomása volt, amikor 1952-ben hivatalosan is kimondták elköteleződésüket a szocializmus iránt. Ennek érdekében elhatározták a magánpiac maradékának felszámolását, ezzel együtt a polgári öntudattal rendelkezők helyzetének ellehetetlenítését is, melynek következménye a szellemileg művelt réteg kivándorlása lett.

1953-ban meghalt Sztálin, amely egy kisebb vákuumot okozott a hatalom gyakorlásában. Az utódok enyhébb politikát hirdettek meg és egy kisebb liberalizálási hullám is kezdetét vette a tömbön belül. Azonban a német vezetés igyekezett ellenállni, amely később felkelésbe torkollott. 1953. június 17-én kezdődött felkelést csak erőszakos úton sikerült lezárni (bővebben **II. 1. A szovjet blokk 1953-55: az első feszültségek**). Végül részben sikerült elérni a követelésüket, de a német vezetés megerősödött és saját elképzelésüket látták igazolva, hogy a népnek tett engedmények a rendszer létének fenyegetését jelentik.

Miután a négyhatalmi konferencia sikertelenül⁴⁰ zárult 1954 elején, a Szovjetunió szuverén államnak ismerte el Kelet-Németországot. Azonban ennek ellenére továbbra is a területén állomásoztattak egy nagyobb létszámú szovjet csapatot. Az ország stratégiai szempontból is nagy jelentőséggel bírt, hiszen ez lett a Szovjetunió legnyugatibb határa és ezért nem volt megengedhető semmilyen eltérés a szovjet vezetéstől. A belügyeket sem intézhették önállóan, állandó ellenőrzés alatt tartotta a vezetést és még az sajtót is.

A szovjet tömb, így az NDK is reagált az NSZK és a nyugati államok által okozott változásokra. Hiszen korábban a Marshall-terv ellensúlyozására jött létre a KGST, majd miután véglegessé vált Nyugat-Németország részvétele a nyugat-európai integrációban, 1955. május 14-én létrehozták a Varsói Szerződést. A célja hasonló volt a NATO-hoz, közös fellépés, ha valamelyik tagot veszély fenyegeti. A szervezet létrejötte biztosította a szovjet csapatok állomásoztatását több, a szocialista táborhoz tartozó államban is az osztrák államszerződés létrejötte után. A Varsói Szerződés megalakulásával az NSZK és az NDK két különböző katonai szervezet tagjai lettek és szembenállásuk még nyilvánvalóbb lett. Bár

³⁹ Németh 1997. „A párizsi székhelyű koordinációs bizottság (COCOM) kidolgozta azon stratégiai nyersanyagok és javak listáját, amelyek kivitelét megtiltották az amerikai segélyben részesülő országokból. A koreai háború idején a COCOM-lista a nemzetközi áruforgalom cikkeinek mintegy ötven százalékát érintette.”

⁴⁰ Németh 1997. „Eden brit külügyminiszter nyíltan elmondta: Németország semlegességének elutasításában közrejátszott, hogy a nyugati hatalmak kockázatosnak tekintették a Kelet és Nyugat között kulcspozícióba kerülő, megerősödött Németországot.”

emiatt a feszültségek további fokozódására számítottak világszerte, szembesülniük kellett azzal, hogy mindkét táborban elkezdődött a megnyugvás és a konszolidáció.⁴¹

II. Kommunista rendszerek 1953-1955

II. 1. A szovjet blokk 1953-55: az első feszültségek

Sztálin halálára úgy lehet tekinteni, mint az események kiindulási pontjára. Nem várt esemény volt, nem voltak rá felkészülve, hiszen még az utód kérdése sem volt tisztázva. De többen is számításba jöhettek. Először az első triumvirátus vette át a hatalmat. Malenkov, Berija és Hruscsov. Keresték a helyüket a politika alakításában. Már Malenkov hangsúlyozta a békés egymás mellett élés gondolatát.⁴² Végül a párt új főtitkára Hruscsov lett, aki változtatott Sztálin ideológiáján.⁴³

Az első feszültségek már ebben az évben a felszínre törtek, Csehszlovákiában június elsején, a végrehajtott pénzreform kapcsán politikai változásokat is követelni kezdtek. Ezt a feszültséget viszonylag gyorsan sikerült elfojtani. Ugyanis nem volt igazi vezetője a mozgalomnak, senki nem állt az élre. Még sebesültekről sem beszélhetünk.⁴⁴

A következő ilyen feszültség, a keletnémet felkelés volt 1953 júniusának közepén. Az erőltetett iparosítás és a kényszerkollektivizálás jellemezte a szektorban uralkodó politikát. Ez azonban egyre nagyobb elégedetlenséget szült és a társadalom nem akarta követni a szovjet központból érkező utasításokat. Bíralták az általuk hibásnak vélt gazdaságpolitikát. A menekülthullámok is tovább erősödtek, ezeknek az elsődleges célállomása Nyugat-Németország volt. Kelet-Berlinben 1953. június 16-án tömegdemonstrációt tartottak. Ez a felfokozott hangulat a többi városra is áttért, még a kisebb városok lakossága is aktívan részt vett a felkelésben.⁴⁵ A népnek politikai és gazdasági követeléseik is voltak. Például

⁴¹ Németh 1997.

⁴² Bayer, Pia: Der Internationale Kontext der Ungarnkrise 77.o. In: Vom Traum zum Trauma der Ungarnaufstand 1956; Begleitband zur Ausstellung Eisenstadt, 2006. Eisenstadt Landesmuseum 2006. [továbbiakban: Bayer 2006.] A két szuperhatalom vezetői tárgyalóasztalhoz ültek. Ennek következtében Ausztria négyhatalmi megszállása véget ért, és az ország visszanyerte önállóságát.

⁴³ Sz. Bíró Zoltán: A sztálini "örökség" felülvizsgálata. História, No. 6-7. (2006) <http://www.historia.hu/archivum/2006/0602_06.htm> (2014.04.13.) Az SZKP XX. kongresszusán beszédében elítélte a sztálinizmus bűneit és a személyi kultuszt is.

⁴⁴ Heller, Michael und Alexander Nekrich: Geschichte der Sowjetunion, Bd. 1. Königstein, 1981. [továbbiakban: Heller 1981.] 207-208. o.

⁴⁵ Kowalczyk, Ilko-Sascha: Das bewegte Jahrzehnt – Geschichte der DDR von 1949 bis 1961. Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn, 2009. 57. o.

Ulbricht lemondását akarták elérni, továbbá az újraegyesítés és a szabad választások mellett is felléptek. A felkelést csak véres módon tudták leverni.⁴⁶

Hiába várták a keletnémetek a nyugatról érkező segítséget, az nem jött. A népesség nagy része csalódott ekkor, és már nem bíztak a Nyugatban. Beletörődtek a helyzetükben, miközben attól rettegetek, hogy mit fog a vezetés tenni. Végül nem következett be véres megtorlás, hanem a követelések egy részét teljesítette a vezetés, bár oly módon, hogy a hatalmát erősítette. További engedményeket nem kívántak tenni, mert úgy vélték, hogy ez csak a rendszer vesztét idézné elő.⁴⁷

II. 2. Magyarország 1953-55

A csehszlovák és a keletnémet eseményeken kívül meg kell említeni a magyarországi eseményeket is, amelyeket a szovjet vezetők szintén nagy nyugtalansággal figyeltek. Rákosi Mátyást azzal vádolta a nép, hogy gazdaságilag katasztrofális helyzetbe jutatta az országot. Ezért már 1953 elején berendelték más kommunista vezetőkkel együtt a moszkvai központba, ahol követelték tőle azoknak a kollektivizálási és az iparosítási folyamatok leállítását, melyeket már túlzásnak tekintettek. Továbbá a kormányzási rendszer változását is előírányozták, mert úgy vélték, hogy ezzel meg tudják akadályozni a vezetés további szakadását. Ehhez a kormányfői és pártvezetői tisztség szétválasztását tartották szükségesnek, a párton belül Rákosi Mátyás és Nagy Imre vívott harcot egymással. A harc során Nagy Imrének sikerült azoknak a személyeknek a rehabilitálását elérnie, akiket korábbi koncepciók perек által törvénytelenül ítélték el.⁴⁸ Ez tökéletes alapot biztosított arra, hogy Rákosi Mátyást visszaléptessék a miniszterelnökségtől és csak a pártvezetői tisztséget tarthassa meg. A kormányfői tisztséggel Nagy Imrét bízták meg.⁴⁹

A moszkvai vezetés támogatása révén Nagy Imre határozta meg a magyar politikát, ígéretei és tettei nagy hatást gyakoroltak az ország berendezkedésére. Ennek egyik példaként lehet megemlíteni az 1953. július 4-ei beszédét, amelyben rengeteg reformot ígért meg:

1. a tervszámok csökkenését az ipari termelésben,
2. átfogó mezőgazdasági beruházásokat,
3. a kollektivizálás feloldását,

⁴⁶ Heller 1981. 208.o.

⁴⁷ Németh 1997.

⁴⁸ A perek megtartásáért Rákosi Mátyás is felelős volt

⁴⁹ Heller 1981. 209.o.

4. vallásszabadság újbóli kiterjesztését még az egyházak számára is.

A politikai foglyok nagy részét is szabadon bocsátották.⁵⁰

Olyan széleskörű liberalizálási folyamat indult be Magyarországon, mely teljes mértékben magába foglalta az értelmiséget.⁵¹ A politikai szigor enyhülésének következtében különböző társadalmi szervezetek jöttek létre,⁵² és a lakosság körében nagy népszerűségnek örvendtek a változtatások, míg a diktatúra vezető elitje ellenérzésekkel tekintett erre az útra.

Főleg amiatt, mert Nagy Imre egy kvázi több pártból álló rendszer kiépítésének elősegítésén dolgozott, amelyhez először is szükséges volt a rendszer szerkezetébe beiktatott ellenőrzési részek leépítésére. Ez a tevékenység feltehetően közelebb vitte volna a magyar nemzetet ahhoz, hogy ismételten a demokrácia útjára léphessen. Azonban Nagy Imre ezzel túl messzire merészkedett és 1955 áprilisában leváltották. A politikai hatalom közeléből is eltávolították és még a kommunista pártból is kizárták. Az enyhülési folyamat megakadását okozta, hogy ekkoriban csatlakozott az NSZK is a NATO-hoz.

Nagy Imre helyett a politikailag jelentéktelen és nem olyan tapasztalt Hegedüs Andrást bízták meg kormányfői teendőkkel. Ennek és az új nemzetközi helyzetnek az egyik következménye a Varsói Szerződés aláírása lett, amellyel Magyarország elkötelezte magát a Szovjetunió mellett, és tovább erősítette az ország érdekszférába való tartozását, amellyel a szovjet csapatok állomásoztatását⁵³ is indokolták.⁵⁴ A Magyarországon uralkodó politika ismételten az ipari fejlesztés fokozódását hozta, és megnőtt a perek száma is, bár a korábbi rehabilitálási folyamatot már nem tudták leállítani. Ezek a folyamatok közrejátszottak a 1956-os magyar forradalom kitörésében is.

III. Magyarország 1956

III. 1. Úton a forradalom felé

A korábbi eseményekről nem lehetett elfelejtkezni, nyomot hagytak az emberekben, és ragaszkodtak az elért szabadságokhoz. A létrejött társadalmi szervezetek próbáltak minél több

⁵⁰ Propyläen Weltgeschichte Bd. 10. Frankfurt, 1986, 209. o.

⁵¹ Írók, költők, végzett egyetemisták és egyetemre járó hallgatók.

⁵² Heller 1981. 209.o.

⁵³ Hiszen miután eldőlt Ausztria szerepe, és az államszerződéssel vállalta az örökös semlegességet, a szovjet csapatoknak ki kellett volna vonulniuk Magyarország területéről.

⁵⁴ Zachar, József: Von der "Monarchie mit vakantem Thron" zur Volksdemokratie : Ungarn 1937-1956. Böhlau Verlag, Wien, 2003. 48. o.

embert elérni. Az egyik ilyen szervezet az ún. Petőfi-kör volt, amelynek a tagjai gyakran tartottak nyílt vitákat, melyeken rendszerint bírálták a rendszer működését.⁵⁵ A párton belüli szakadás is egyértelművé vált, melynek eredménye a Nagy Imrét támogató ellenzéki csoport megerősödése volt. Az állandó bírálatok következményeként Rákosi Mátyást leváltották. Azonban a társadalomban felemás érzések alakultak ki utódját – Gerő Ernőt – illetően.⁵⁶

1956 októberében újratemették Rajk Lászlót és vele együtt kivégzett társait, sokan rótták le kegyeletüket. Az ünnepélyes eseményen több ismert politikus is beszédet tartott, például az a Nagy Imre, akit eltávolítottak a pártból.

A forradalom közvetlen kitörése előtt több hallgatói szervezet⁵⁷ is létrejött, melyek kisebb-nagyobb demonstrációkat tartottak. Ezek kezdetben tanulói gyűléseket tartottak, melyek a tanulással kapcsolatos problémákat tárgyaltak meg, de idővel megjelentek a politikai problémák is. Ennek egyik legszembetűnőbb példája az orosz nyelv oktatásának kötelezősége. A szervezetek jelentősége abban rejlett, hogy teljes mértékben párttól függetlenül tudtak működni. A kezdeti problémák politikai szintre való emelése után felerősödött az 1848-as forradalmi eszme is. Azaz a korábbi követelésekhez társult a belső szabadság és függetlenség iránti igény is.⁵⁸

Az első demonstrációkat 1956. október 19-én tartották. A demonstráció kiváltó okai között meg kell említeni a lengyel zavargásokat.⁵⁹ Magyarország szimpátiatüntetéseket rendeztek és hangsúlyozták a két nép között régóta létező barátságot.⁶⁰

⁵⁵ Szegő Iván Miklós: Mementó 56: a Petőfi Kör betiltása, HVG honlapja, 2011. október 21. <http://hvg.hu/tudomany/20110629_petofi_kor_betiltas_dery_tibor> (2014.04.10.) „A Petőfi Kör 1956 tavaszától a demokratikus törekvések »melegágya« volt, amit a kommunista vezetés '56 júniusáig tűrt meg. A Petőfi Kör legnevezetebb rendezvénye az úgynevezett sajtóvita volt, amelyen gyakorlatilag kimondták, hogy a szocialista rendszer rossz. A kört ezek után betiltotta a belügyminiszter, de a demokráciát követelő fiatalokat ezzel már nem lehetett megállítani.”

⁵⁶ Kenyeres Ágnes (szerk.): Magyar Életrajzi Lexikon 1000–1990. <<http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC04834/05192.htm>> (2014.04.20.) „...felelős az orosz csapatok behívásáért.”

⁵⁷ A magyar állam története 1711–2006 (digitális tananyag): Alkotmányos helyzet 1956–1957 <http://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Tortenelem/14Szab%F3_Marjanucz/html/9_2.htm> (2014.04.23.) „Október 16-án a szegedi egyetemisták [...] elhatározták egy önálló, a párttól és tömegszervezeteitől független diákszövetség [...] a Magyar Egyetemi és Főiskolai Egyesületek Szövetsége megalakítását. A szervezet megalakulása azért jelentős, mert ez volt [...] az első független és a párt által nem ellenőrzött [...] gyorsan terjeszkedett, október 23-ig az ország minden felsőoktatási intézményében megkezdte tevékenységét.”

⁵⁸ Brosker, Peter (szerk.): 13 Tage erschütterten die Welt: Ein Dokumentarbericht von ungarischen Revolution Viktoriaverlag, Viktoriadruck München; 1957. [továbbiakban: Brosker 1957.] 5. o.

⁵⁹ A zavargásokban munkások is részt vettek, és emiatt félő volt, hogy katonai úton fognak beavatkozni a szovjetek, végül sikerült békés módon feloldani a kialakult válsághelyzetet.

⁶⁰ Október 23. – A szabadság napja, Magyarország Kormánya honlap, 2013. [továbbiakban: Október 23. – A szabadság napja.] <<http://oktober23.kormany.hu/tortenelmi-kronologia-2013>> (2014.04.22.)

A diákok különböző követeléseket fogalmaztak meg, és a nevelésügyi miniszter ígéretet tett nekik ezek teljesítésére. A legjelentősebbnek a Budapesti Műszaki Egyetemen 16 pontja számít,⁶¹ melyben megtalálható például:

- a. a szovjet csapatok kivonása,
- b. Nagy Imre kormányfővé való kinevezése,
- c. a többpártrendszer bevezetése, vagy
- d. Rákosi bíróság elé állítása.

Ezeket a követeléseket kiáltvány formájában eljuttatták a társadalom többi részéhez is. Előre nem volt látható, hogy ez milyen következménnyel fog járni. Az emberek sok évnyi hallgatást törtek meg ezzel, ami azért is volt lehetséges, mert mindenki egyet akart. A nép által gyakorolt nyomás hatalmas volt és a miniszterek sem tudtak ezzel szembeszállni.⁶²

III. 2. Az 56-os forradalom

Miután a diákok által megfogalmazott követeléseket a társadalom többi része is átvette, a folyamatok felgyorsultak. A diákok demonstrációt szerveztek október 23-ára: a Műszaki Egyetemtől és a Petőfi-szobortól kezdtek el vonulni, és közben egyre többen csatlakoztak hozzájuk. A tüntetés folyamatosan vált egyre radikálisabbá,⁶³ és „...a nemzeti színű zászló közepéből a szovjet mintájú címet kivágták. A lyukas lobogó a forradalom szimbólumává vált.”⁶⁴ A tömeg még a Bem téren megtartott beszédek után sem oszlott fel, és tovább nőtt. Estére már három helyszínen folytak az események. A Parlamentnél ugyan kiálltak Nagy Imre mellett az emberek, aki megígérte a korábbi politikájának a folytatását, de ezzel nem elégedtek meg az emberek, ennél nagyobb változást akartak elérni. A tömeg egy része a Magyar Rádióhoz ment, hogy követeléseiket mindenkihez eljuttassák, azonban ezt nem sikerült elérniük.

*„Gerő beszéde olaj volt a tűzre. A tüntetőket – akik az ablakokba kitett rádiókészülékekből hallgathatták a párt első titkárát – okkal és joggal sértette, hogy miközben ők hiába próbálták követeléseiket közzétenni, kénytelenek végighallgatni Gerő igaztalan és sértő vádaskodásait.”*⁶⁵

⁶¹ Október 23. – A szabadság napja.; Brosker 1957. 5. o.

⁶² Brosker 1957. 5. o.

⁶³ Radikális jelszavak, amelyek Rákosi- és Gerő-ellenesek volt.

⁶⁴ Október 23. – A szabadság napja.

⁶⁵ Országos Széchényi Könyvtár: 1956-os Intézet és Oral History Archívum.
<<http://www.rev.hu/sulinet56/online/ora2/index.htm>> (2014.04.28.)

Miután eldördültek az első lövések, sok katona csatlakozott a tüntetőkhöz, hogy meg tudják védeni magukat. A hangulat továbbra is felfokozott volt, amikor úgy döntöttek, hogy visszamennek a Magyar Rádióhoz, melyet 24-ére virradóra elfoglaltak a tüntetők.⁶⁶

Október 24-én az első szovjet csapatok, tankok is megérkeztek. Az orosz katonák abban a hitben jöttek, hogy ellenforradalmi csapatokkal kell megküzdeniük. Ehelyett az egész néppel találták szembe magukat. Sokan közülük már személyesen ismerték Magyarországot és a magyarokat. Azonban a magyarok nem tudtak bízni bennük és elkeseredettséggel harcoltak mind a magyar titkosrendőrséggel, mind az idegen csapatokkal szemben. „A tilalmak és a statárium a szovjet páncélosok támogatásával sem tudtak véget vetni a fegyveres megmozdulásnak, sőt a felkelők 24-én jelentős sikereket is értek.”⁶⁷ Sikerük egyik legfőbb titka az volt, hogy ki tudták használni a helyzeti előnyüket és helyismeretüket.⁶⁸

Október 24-én a Magyar Dolgozók Pártjának⁶⁹ rendkívüli ülésén keretében létrehozták a párt Katonai Bizottságát. A párttitkár továbbra is Gerő Ernő maradt, Nagy Imre lett a megbízott miniszterelnök. A párt vezetősége közleményt adott ki, amelyben tiltották a gyülekezést, a csoportosulást és a felvonulást. Előírták, hogy mindenkivel szemben a törvény szigorával kell fellépni, ha megszegik a tilalmat. Bejelentették, „...hogy a szovjet csapatok a magyar végrehajtó hatalom kérésére részt vesznek az ún. »ellenforradalom« leverésében.”⁷⁰ Szintén e napon alakultak meg a felkelők központjai a fontosabb helyeken⁷¹. Ezek a tanácsok jellemzőek lettek a magyar forradalomra. Átvették a hatalmat a korábbi kommunista vezetőktől. Bár ezek spontán jöttek létre, később létrehozták a központi összefogó szervet is, amely a Nemzeti Forradalmi Tanács lett.⁷² A nap vége felé szükségessé vált a laktanyák megerősítése, mert a felkelők többet is kifosztottak a fegyverek miatt. A nap utolsó eseményeként Kádár János nyilatkozatát kell megemlíteni, melyben „elítélte a történéseket és reakciónak titulálta a felkelőket”.⁷³

⁶⁶ Október 23. – A szabadság napja.

⁶⁷ Országos Széchényi Könyvtár: 1956-os Intézet és Oral History Archivum.
<<http://www.rev.hu/sulinet56/online/ora2/index.htm>> (2014.04.28.)

⁶⁸ Brosker 1957. 14. o.

⁶⁹ Továbbiakban MDP.

⁷⁰ Október 23. – A szabadság napja.

⁷¹ Cseh Géza: Válogatás az 1956-os forradalom levéltári dokumentumaiból. Szolnok megye.
<<http://vfk.vfmk.hu/00000034/003.html>> (2014.04.25.) Vidéken forradalmi bizottságok jöttek létre a nagyobb városokban pl. Szeged, Győr. Nagy problémát jelentett a közrend fenntartása és a tömegítéletek megakadályozása. Sok volt az utcai lincselés.

⁷² Brosker 1957. 20. o. Nagy Imre október 30-án elismerte ezeket autonóm demokratikus szervezeteknek.

⁷³ Október 23. – A szabadság napja.

Október 25-én folytatódott a tüntetési hullám, mely komoly emberveszteségekkel járt.⁷⁴ A tüntetők újabb erőre kaptak ezek után, melynek eredményeképp még elszántabban küzdöttek a szabadságért és egyes tüntetők hajtóvadászatot hirdettek az Államvédelmi Hatóságnál⁷⁵ dolgozók ellen. A párt komoly változásokon ment keresztül, miután megérkeztek a szovjet küldöttek.⁷⁶ Az egyik fontos változás az volt, hogy Gerő Ernőt leváltották tisztségéből és Kádár Jánost bízták meg feladatai elvégzésével. Kádár „...szerint az eredetileg békés tüntetés az ellenforradalmárok megjelenésével a »népi demokrácia« elleni támadássá alakult át.”⁷⁷ Nagy Imre a helyzet rendeződéséhez kötötte a reformok folytatását és a további tárgyalásokat, azonban ez nem valósulhatott meg, mert a nép azonnali és teljes függetlenséget akart, amelyben megvalósul a demokrácia.⁷⁸ A harcok és a tüntetések ekkor már az egész ország területére kiterjedtek, melynek során tovább nőtt az áldozatok száma.⁷⁹

Október 26-ára már teljesen szétesett a néphadsereg, mely nem tudott hatékonyan fellépni. Ugyanis vagy átálltak, vagy nem léptek fel a tüntetőkkel szemben. A párt vezetői bejelentették, hogy a Szovjetunióval megkezdik a tárgyalást, amely a függetlenségen és egyenjogúságon fog alapulni. Míg rádión keresztül amnesztiát hirdettek a magukat megadóknak, addig több városban is sortűznek⁸⁰ esett áldozatul a tüntetők egy része.⁸¹

Október 27-én a kijárási tilalom meghosszabbításáról és a kormányban történt változásokról szóltak a hírek. Továbbra is próbálták a rendet visszaállítani, mialatt az ország több területén is öntevékeny nemzetőr csapatok alakultak.

„Az éjszaka folyamán a párt Politikai Bizottsága Mikojan és Szuszlov jelenlétében megtárgyalta azt a Kádár János által beterjesztett platformot, amely az »ellenforradalom«

⁷⁴ Október 23. – A szabadság napja. „A parlament előtti tüntetőkre a szemközti Földművelésügyi Minisztérium tetejéről és a környék más épületeiről is tüzet nyitottak. A közelben lévő Jászai Mari téren eközben a felkelők negyven percig tartó tűzharcban álltak a szovjet és magyar katonákkal.”

⁷⁵ Továbbiakban ÁVH.

⁷⁶ Anasztasz Mikojan szovjet miniszterelnök-helyettes, Mihail Szuszlov a Szovjet Kommunista Párt Központi Bizottságának titkára

⁷⁷ Október 23. – A szabadság napja.

⁷⁸ Brosker 1957. 14. o.

⁷⁹ Október 23. – A szabadság napja.

⁸⁰ Történelemportal: 956. október 26.: kegyetlen sortűzek vidéken. <<http://tortenelemportal.hu/2009/10/1956-oktober-26-kegyetlen-sortuzek-videken/>> (2014.04.20.) Például Mosonmagyaróvár. „A laktanya felé vonuló fegyvertelen tüntetők [...] az egyik tiszt pisztolyával a levegőbe lőtt, rögtön utána a határőrök tüzet nyitottak mind kézfegyvereikből, mind sorozatlövő fegyvereikből. A tömeg pánikba esett és menekült. Ekkor egy második, semmivel sem indokolható sortűz is eldőrdült, sokan hátulról kapták a golyót. A sortűz áldozatainak emléktábláján 56 név szerepel: ipari tanulók, középiskolások, főiskolai hallgatók, munkásasszonyok, kubikusok nevei szerepelnek rajta.”

⁸¹ Október 23. – A szabadság napja.

radikális átértelmezéséről (tűzszünet, a szovjet csapatok kivonása, az ÁVH feloszlata) értekezik.”⁸²

Október 28-át a fordulat napjának is nevezik. Ugyanis ekkor jelentették be a tárgyalások megkezdését és a nép követeléseinek elfogadását. Továbbá „Nagy Imre miniszterelnök már nemzeti demokratikus mozgalomként értékelte az eseményeket”.⁸³ Tovább nőtt az öntevékeny nemzetőr csapatok száma, amelyhez sorra csatlakoztak a Néphadsereg egykori tagjai. Véget vetettek az egypártrendszernek és hivatalosan is nekiláttak a szabad választások előkészítéséhez, amelyet a Kreml emberei voltak hivatottak megfigyelni.⁸⁴ Ezen a napon váltak meg az elvtárs megszólítástól, amit lecseréltek a bajtárs használatára. Ráadásul az ENSZ is összeült a magyar helyzet megvitatására.⁸⁵

Október 29-én már nyugodtabb volt a hangulat, bár a kivonuló szovjet tankokkal még voltak kisebb-nagyobb összetűzések. Az ÁVH-t megszüntették⁸⁶ e napon és az ÁVH dolgozóinak nagy része a szovjetekhez ment menedéért. A helyzet elkezdett konszolidálódni.⁸⁷

Október 30-án a Szovjetunió tárgyalásra késznek mutatkozott, bár szerinte a demokratikus mozgalomban megjelent egy-két ellenforradalmi elem is. További összetűzések is voltak, ugyanis a felkelők sorra foglalták el a pártszékházakat. Ismételten megerősítették a szovjet csapatok kivonásának tényét. Szintén 30-án feloldják Mindszenty József hercegprímás házi őrizetét, és visszaállítják a tekintélyét. Szabaddá válik az utcákon való tartózkodás is, és a helyreállítás is megkezdődik.⁸⁸

Október 31-én megkezdődtek a segélyszállítmányokról szóló tárgyalások. Rendeződni látszott az állam berendezkedése is. Új/újjaalakult pártok jelentek meg,⁸⁹ Nagy Imre bejelentette a szovjet hadsereg teljes kivonására irányuló tárgyalások kezdeményezését. Illetve meg kell még említeni, hogy Eisenhower elnök nyilvánvalóvá tette, hogy nem kíván

⁸² Október 23. – A szabadság napja.

⁸³ Október 23. – A szabadság napja.; Nagy Imre rádióbeszéde 1956. október 28-án. <<http://mek.oszk.hu/01900/01937/html/szerviz/dokument/nagyi28s.htm>> (2014.04.23.) „A kormány elítéli azokat a nézeteket, amelyek szerint a jelenlegi hatalmas népmozgalom ellenforradalom volna. [...] vitathatatlan, hogy ezekben a megmozdulásokban elemi erővel bontakozott ki egy nagy, egész népünket átfogó és eggyé forrasztó nemzeti demokratikus mozgalom.”

⁸⁴ Brosker 1957. 14. o.

⁸⁵ Október 23. – A szabadság napja.

⁸⁶ Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára: Szabad Ifjúság rendkívüli kiadás, 1956. október 29. <http://www.szabarchiv.hu/kepek/Madisz_1956_10_29_v.pdf> (2014.04.23.)

⁸⁷ Brosker 1957. 20. o.

⁸⁸ Október 23. – A szabadság napja.

⁸⁹ Nemzeti Parasztpárt (Petőfi Párt néven) és a Keresztény Demokrata Néppárt, valamint a Parasztszövetség.

beleavatkozni az eseményekbe, bár elismerően méltatta a magyarok tetteit. Eközben a Szovjetunió pártvezetésében egyre többen hajlottak a fegyveres beavatkozásra.⁹⁰

November 1-jén a szovjet hadsereg különböző intézkedéseket foganatosított, mint például új csapatok érkezése, jugoszláv hadsereg megjelenése a határterületen. A kormány fogadta Jurij Andropovot, akinek eljuttatták követeléseiket. Ezen a napon kinyilvánították a Varsói Szerződésből való kilépésüket és az állam semlegességét. Ennek garantálása végett az ENSZ-hez és a nagyhatalmakhoz intéztek táviratot. Elsején megszűnt a MDP, amely helyett létrehozták a Magyar Szocialista Munkáspártot⁹¹. Bár úgy tűnt, hogy Kádár János kiáll Nagy Imre mellett, mikor elvitték Moszkvába, a szovjeteknek sikerült meggyőzniük, hogy segítsen a forradalom leverésében. Kezdett visszatérni az élet az országba, ami azzal is járt, hogy a civilek és az értelmiségek újra elkezdtek közéleti tevékenységüket.⁹²

November 2-án úgy tűnt, a harcoknak vége, győzött a forradalom és a magyar nemzet megszabadult a szovjet befolyástól. Azonban a rádió értesítette a népet, hogy újabb és újabb szovjet csapatok érkeznek, amelyek már átlépték a határt. Azt is megerősítették, hogy Magyarország részben emiatt lépett ki a Varsói Szerződésből. Toborzásba kezdtek, hogy az ún. békeállományt⁹³ feltöltsék. Csak ezen a napon fedezték fel Nagy Imréék Kádár János és Münnich Ferenc eltűnését. A kormány tagjai közül mások is elhagyták a fővárost és egy közeli szovjet bázisra mentek. A Szovjetunió előkészítette a katonai beavatkozást, és megegyezett a tömbhöz tartozó államokkal⁹⁴ is az együttműködésről. Ekkor, a későbbi rendezés megkönnyítésének érdekében megegyeztek az új vezető személyében, aki Kádár János lett.⁹⁵

November 3-án ismételten megújult a kormány, és összetételében is tükrözte a többpártrendszer.⁹⁶ Megindultak a tényleges tárgyalások is, és a szovjet delegáció ígéretet tett, hogy nem érkezik több szovjet csapat. A magyar fél nagyon bizakodóan nyilatkozott a tárgyalásokról, kijelentették, hogy mindent megtesznek, hogy önálló, független államként jószomszédi viszonyt alakítsanak ki a Szovjetunióval. Azonban közben Kádár a Szovjetunió támogatásával ellenkormányt alakított, mely feladatának érezte az ellenforradalom leverését.

⁹⁰ Október 23. – A szabadság napja.

⁹¹ (továbbiakban MSZMP)

⁹² Október 23. – A szabadság napja. „Többek között megalakult a Politikai Foglyok Országos Szövetsége (POFOSZ), a Keresztény Magyar Párt, a Keresztény Front, valamint újjáalakult a Magyar Cserkészszövetség.”

⁹³ <http://www.magyarforradalom1956.hu/forradalom_10301.html> „Kaposváron, Nagyatádon 700, Szekszárdon 300, Hódmezővásárhelyen 1400 behívó parancsot kézbesítettek, és utóbbi helyen 30 tartalékos tisztet mozgósítottak.”

⁹⁴ Románia, Csehszlovákia, Bulgária és a szovjet beavatkozást nem ellenző Jugoszlávia.

⁹⁵ Október 23. – A szabadság napja. „Hruscsov Münnich Ferencet, a keményvonalas kommunistát javasolta az új vezetés élére, de jugoszláv javaslatra végül Kádár János személyében egyeztek meg.”

⁹⁶ Bár Kádár távollétére ekkor még nem volt válasz, de ennek ellenére is meghagyták a kabinet tagjának.

Mindszenty József bíboros is próbálta tartani a lelket a népben, és beszédében⁹⁷ hangsúlyozta a függetlenség elérését, amelyet a szabadságharcban vívott ki a nemzet. A pozitív kezdet azonban csak látszat volt, hiszen a szovjetek Kádárékkal együttműködve már a hatalomátvételre készültek és a tárgyalásra érkező magyar delegációt letartóztatták. Az akcióban a volt ÁVH alkalmazottak is részt vettek.⁹⁸

November 4-én megkezdődött a szovjetek Forgószél elnevezésű hadművelete, melynek célja az ellenforradalom megbuktatása és a régi rend visszaállítása volt. Budapest utcáin ismételten harcok bontakoztak ki. Nagy Imre társai egy részével a jugoszláv nagykövetségre menekült. Rádióüzenetében Nagy Imre jelezte, hogy a szovjetek a magyar demokratikus kormányt kívánják megdönteni, de harc nélkül nem adják meg magukat és ezt az ország népének és a világnak is tudnia kell. Bár komoly ellenállásba ütköztek a szovjet csapatok, a túlerejüket használva képesek voltak pár óra alatt elfoglalni a fontosabb helyszíneket és intézményeket. November 6-án sikeresen felszámolták a vidéki csapatokat. November 7-én a Kádár-kormány illegitimnek minősítette a Nagy Imre által vezetett többpárti kormányt. Az új kormány táviratot küldött az ENSZ-nek, melyben kérték a magyar kérdés levételét a napirendről. November 11-én vége lett az egy hete tartó harcoknak. A szovjet csapatok felszámolták az utolsó ellenállási kiscsapatot is.⁹⁹

IV. Az NSZK és NDK 1956-ban

A magyar forradalom és szabadságharc kapcsán érdemes megvizsgálni a két német állam kapcsolatát is, melyet a korabeli sajtón nagyszerűen lehet végig követni. Hiszen nem lehet elfeledkezni arról, hogy 1953 júniusában Kelet-Berlinben is volt munkásfelkelés és ez akár mindent megváltoztathatott volna. A felkelést leverték és a kormányon lévő vezetés még meg is erősödött.

Előzetesen fontos kiemelni, hogy „1949. október 15-én Szovjetunió felvette a diplomáciai kapcsolatokat az NDK-val, majd a többi európai és ázsiai szocialista ország”,¹⁰⁰ köztük Magyarország is az elsők között ismerte el Kelet-Németországot, és vette fel vele a kapcsolatokat. A kereskedelemben kiemelt partnerként jelentek meg egymás külkereskedelmi mérlegében. Hasonlóan a többi szovjet tömbbe tartozó államhoz, Magyarország sem létesített

⁹⁷ Október 23. – A szabadság napja. „A beszéd tiltólistára került a Kádár-rendszer időszaka alatt.”

⁹⁸ Október 23. – A szabadság napja.

⁹⁹ Október 23. – A szabadság napja. „A csepeli ellenállócsoport”

¹⁰⁰ Horváth 2010. 80. o

állandó diplomáciai kapcsolatot Nyugat-Németországgal egészen 1973-ig,¹⁰¹ ekkor rendeződött a keleti tömb és az NSZK helyzete a Keleti Szerződések révén.¹⁰² Azonban kereskedelmi kapcsolat fennállt a két ország között. 1953 utáni időszakban tapasztalt enyhülés során próbálkoztak a kapcsolatfelvétellel, de az 1956-os forradalom miatt ekkoriban még nem teljesezhettek ki az ilyen irányú törekvések.

A magyar forradalmat azért érdemes megvizsgálni e két állam reakcióinak tükrében, mert az ellentétes véleményeken túl kirajzolódik előttünk a Kelet és Nyugat kapcsolata, melyet árnyal az újraegyesítés kérdése is. Az 1956-os magyar forradalomra adott reakciók tökéletesen tükrözték az adott térségben uralkodó ideológiát. Míg Nyugat-Németországban próbálták a politikai rendszert és az állam berendezkedését a Nyugat által elvárt szintnek megfeleltetni, addig Kelet-Németországban az 1953-as felkelés után a kommunizmus eszméje még inkább a hatalomgyakorlás legfontosabb tényezője lett. A helyzetet bonyolította, hogy egyik német állam sem ismerte el a másikat, és mind az NSZK, mind az NDK saját magát ismerte el a német nemzet egyedüli és legitim képviselőjének.

A forradalom kitöréséről szóló híreket is különbözőképpen kezelték. Kelet-Németországban a politikai vezetők már régóta vegyes érzelmekkel figyelték az eseményeket. Hiszen nem feledkeztek el 1953 júniusáról. A budapesti nagykövetségük rendszeresen küldte a jelentéseket, melyben hírt adtak az első Nagy Imre-korszakról, amikor megindult az enyhülés és reformokat hajtottak végre. Már ekkor helytelenítették a túl nagy szabadság biztosítását, melynek keretében megalakulhattak olyan társadalmi, közéleti szervezetek, mint például a Petőfi Kör. Tovább mélyítették félelmüket a lengyelországi események 1956 nyarán, az egykor perben elítélt, majd kivégzett Rajk László és társainak rehabilitációja és újratemetésük. Miután kitört a forradalom Magyarországon, még inkább tartottak attól, hogy az NDK-ra is áttérjedhet a forradalom eszméje.

A keletnémet újságok közül kiemelkedik a Neues Deutschland, a Berliner Zeitung, a Neue Zeit, de más újságokat¹⁰³ is megemlítek majd a későbbiekben, mert érdekes felfedezéseket tettem a kutatásom során. A vizsgált újságokban október 24-én még semmi híre nem volt a Magyarországon történeteknek, azonban október 25-én megjelenő újságban

¹⁰¹ 1973. december 13-án megszületik az NSZK és Magyarország között a diplomáciai felvételtől szóló egyezmény.

¹⁰² Németh 1993. 173-202. o. A Keleti szerződések: Az NSZK által a kelet-európai szocialista országokkal kötött szerződéseket fedi le. Bár Magyarországgal közvetlenül nem kötöttek ilyen szerződést, mert nem volt szükség egyéb kérdések jogi rendezésére; nem úgy, mint például az NDK, Csehszlovákia vagy Lengyelország esetében.

¹⁰³ Leipziger Volkszeitung, Volksstimme

már ellenforradalomként¹⁰⁴ emlegetik a történeteket. A cikkben leírják, hogy az előző nap folyamán Budapesten ellenforradalmi jellegű puccs zajlott le, melyben felfegyverzett fasiszták vettek részt. Továbbá hírt adtak a vezetői pozíciókban történt változásokról (pl. Nagy Imre kinevezése) is. A szovjet beavatkozás kapcsán hivatkoztak a Varsói Szerződés által biztosított jogalapra, mielőtt még emiatt bíráló érte volna őket. Ugyanis, mint az várható volt, felerősödött a rendszerrel szemben a kritikus szemlélet. Ahogy korábban is jeleztem, már régóta figyelték a magyarországi eseményeket, és tartottak az 1953-as munkásfelkelés megismétlődésétől.

Miután továbbra is figyelemmel kísérték az eseményeket, és behatóbban is megvizsgálták a helyzetet, arra a következtetésre jutottak, hogy a rendszer Magyarországon nem működött tökéletesen, és korábban elkövetett hibákat kihasználva indították meg támadásukat a rendszer ellenségei. Hangsúlyozták, hogy a keleti tömbben az államok testvéri viszonyt ápolnak egymással, és minden a rendszert támadó tett elítélendő. Ezt egyrészt azért tartották fontosnak hangsúlyozni, mert a központ (Moszkva) utasításban kiadta, hogy miként kell viszonyulni a kialakult helyzethez. Másrészt az NDK-ban is elkezdtek mozgolódni az értelmiségi réteghez tartozók, és a rendszert fent kellett tartani.

A sajtó nem működött önállóan, a párt utasításainak kellett megfelelniük. Az sem volt ritka, hogy a lapok átvették egymástól a cikkeket a magyar forradalommal kapcsolatosan, és csak annyiban különböztek, hogy a megjelenéskor másként tördelték.¹⁰⁵ A keletnémet újságok cikkeikben hangsúlyozták a szovjet tömb egységének fontosságát és azt, hogy a tömbbe tartozó országok mindenkor számíthatnak egymásra.

Több elemzőnek szánt beszélgetést is közöltek a lengyel és magyar események kapcsán. Horst Sindermann¹⁰⁶ a háttérben meghúzódó okokról beszélt egy rádióadásban. Rámutatott arra, hogy a kapitalista világ módszerében helyt kapott a szenzációhajászat és a rémhírekkel való riogatás, mellyel csak azt akarták elérni, hogy az emberek kétségbeessenek. Azonban szükséges, hogy tisztázni kell, hogy mi is történt valójában. Azt elismerte, hogy a lengyelek vitát folytattak a szocializmusról, de csak a kialakítása során vétett hibák megoldására keresték és keresik a választ. Hiszen ahol a munkásosztályé a hatalom, ott a

¹⁰⁴ Neues Deutschland, Organ des Zentralkomitees der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands: Ungarn schlägt Konterrevolution nieder. 1956.10.25. 11. évf., 255. szám 1. o. <<http://zefys.staatsbibliothek-berlin.de/ddr-presse/ergebnisanzeige/?purl=SNP2532889X-19561025-0-1-0-0>> (2014.04.23.); vö. Volksstimme: Kampf gegen Konterrevolutionäre in Budapest. 1956.10.25. 11. évf., 249. szám, n. a.

¹⁰⁵ A „Die tragischen Ereignisse in Ungarn” című cikk három különböző (regionális) újságban jelent meg szövegbeli változtatás nélkül a keletnémet államban. A Volkswacht-ban 1956.11.02-án, az Ostsee-Zeitung-ban és a Freie Presse-ben 1956.11.03-án.

¹⁰⁶ Horst Sindermann 1973-76 között volt az NDK Minisztertanácsának elnöke.

hibák nem csak a politikai életre, de a munkások életére nézve is hatalmas veszélyeket hordozhatnak. A gazdaságból adódó hibákra válaszokat kell keresni, és a helyes út megtalálásával megindulhat a szocializmus építésének új korszaka. Azt kritizálta még beszédében, hogy a nyugatiak rövid időn belül kétszer is tönkretették ezt az országot, és mégis most a szószólójává kívánnak válni. Felszólította a népet a lengyel és a magyar nép melletti kiállásra. Továbbá kijelentette azt is, hogy Magyarországon voltak és vannak nehézségek, amelyek kétségeket kelthettek a munkásokban, azonban mindent figyelembe véve kijelentette, hogy ez nem változtat a felkelés jellegén, ami a nép hatalmát támadta.¹⁰⁷

Érdekes adalék az is, hogy az ideológiának megfelelően a forradalomban résztvevőket fasisztáknak,¹⁰⁸ illetve horthystáknak tartották, akik a Nyugat (főleg USA és NSZK) támogatással jutottak el Magyarországra. Olyan cikkek is megjelentek, amelyben azt állították bizonyos eseményekről, hogy a nyugati hatalmak ügynökei követték el, illetve biztosították a fegyvereket a felkelőknek.¹⁰⁹ Az NSZK-t sem kímélték, és ennek is köszönhető volt, hogy ezek után erőteljesen elhatárolódtak a német egység kérdésétől.

Nyugat-Németország reakcióit is át kell tekinteni a teljes képhez. A nyugatnémet társadalmat meglepte az események sorozata, főleg az, hogy milyen váratlanul és egymást követően következtek be. Szemben az NDK híradásaival az NSZK-ban már a forradalom kitörése előtt foglalkoztak a magyar helyzettel, ugyanis hírt adtak a hallgatói egyesületek megalakulásáról is és azok követeléseiről is. Nyugaton üdvözölték a magyarországi eseményeket, melyek a szabadság eléréséért léptek fel.¹¹⁰

Az NSZK sajtójára jellemző lett, hogy igen széleskörűen foglalkozott a magyar eseményekkel, amiért a később az NDK kritizálta is.¹¹¹ Ugyanis ez a fokozott érdeklődés a Szezei-csatorna körüli eseményekről szóló híradás hiányát akarta elfedni a keletnémet vezetők szerint.¹¹² Olyan lapok foglalkoztak az eseményekkel, mint a Die Welt, a Bonner Rundschau, a Der Tagesspiegel, a Frankfurter Allgemeine Zeitung és a Telegraf, unabhängige

¹⁰⁷ Volksstimme: Zu den Vorgängen in Polen und Ungarn. 1956.10.30. 11. évf., 253. szám, n. a.

¹⁰⁸ Neues Deutschland: Faschisten mordeten Frauen und Kinder – USA transportierten die Mörder nach Ungarn. 1956.11.08. 11. évf., 267. szám 5. o. <<http://zefys.staatsbibliothek-berlin.de/ddr-presse/ergebnisanzeige/?purl=SNP2532889X-19561108-0-5-0-0>> (2014.04.23.)

¹⁰⁹ Neues Deutschland: Bonn lieferte Waffen nach Ungarn. 1956.11.08. 11. évf., 267. szám 1. o. <<http://zefys.staatsbibliothek-berlin.de/ddr-presse/ergebnisanzeige/?purl=SNP2532889X-19561108-0-1-0-0>> (2014.04.23.)

¹¹⁰ Dömötörfi Tibor: A két német állam 1956-ban. História, No. 10. (2006) <http://www.historia.hu/archivum/2006/0610_03.htm> (2014.04.24.)

¹¹¹ Neues Deutschland: Neue Fälschungen der westberliner Presse 1956.11.10. 1956.11.08. 11. évf., 269. szám 1. o. <<http://zefys.staatsbibliothek-berlin.de/ddr-ergebnisanzeige/?purl=SNP2532889X-19561110-0-1-9-0>> (2014.04.23.)

¹¹² Nationale Front des demokratischen Deutschland: Deutsche Politiker zur gegenwärtigen Lage. Brosúra, 1956. 3-4. o. [továbbiakban: Deutsche Politiker 1956.]

Zeitung für das Freie Berlin. A tudósítások szóhasználatában egyaránt szerepelt a felkelés és a forradalom megjelölés. A magyar forradalom valóban fontos szerepet töltött be az NSZK politikájában, hiszen erősen foglalkoztatta őket, hogy a lengyel és magyar események milyen hatással lehetnek az NDK-ra és a két német állam kapcsolatára.

A Nyugat-Németország kormányülésein is többször felmerült a forradalom. Először október 24-én, amikor a hírügynökségek információira támaszkodva tájékoztak a harcokról. Ezután állandó figyelemmel kísérték az eseményeket, és például október 30-án rendkívüli ülést tartottak. Az NSZK politikai nyilatkozataiban, a sajtóban megjelent írásokban és a tettek terén is kiállt a forradalom mellett. Úgy vélték, hogy a szabadságért és függetlenségért küzdő népet támogatni kell, és nem lehet tétlenül túrni a szenvedéseiket. A harcok során nem egyszer jelent meg olyan tudósítás, melyben egy magyar szemtanú által elmondott részletes beszámolóját foglalta össze.¹¹³ A helyzet kaotikusságát bizonyítja, hogy néha a híradásokban is megjelent a bizonytalansági tényező. Ennek egyik példája a 1956. október 27-én megjelenő Telegraf nevű lap egyik cikke, melyben arról adtak hírt, hogy Puskás Ferenc, a magyar labdarúgó-válogatott csapatskapitánya valószínűleg meghalt, majd napokkal később ezt az információt helyesbítették.

A harcok alatt és után is többször rendeztek gyűjtéseket és tartottak demonstrációkat a magyar felkelés és felkelők támogatásáért szolidaritásból. Az újságok hírül adták, hogy Olaszországban, Ausztriában és Nyugat-Németországban is voltak ilyen megmozdulások.¹¹⁴ Több kormány és szervezet (például az NSZK¹¹⁵ kormánya és a Vöröskereszt) rendelkezett segélyadományokról. Ezek a tettek komoly jelentőséggel bírtak, hiszen ezzel is jelezték, hogy a magyarok nincsenek egyedül és senki nem tűrheti azt, hogy egy népet igazságtalanul nyomjanak el. Bár a nyugatnémet vezetők komolyan fontolgatták a lehetséges diplomáciai lépések megtételét, erre az események gyors lefolyása miatt már nem kerülhetett sor.¹¹⁶

Az október 23-án kezdődő forradalom és szabadságharc sorsa november 4-én eldőlt. A szovjet megkezdtek a forradalom leverését. Bár komoly ellenállásba ütköztek a magyar részről, az a hatalmas túlerővel szemben nem bírt hosszú ideig kitartani. Külső segítség nem

¹¹³ Például: Telegraf: So erhob sich Budapest 1956.10.27. 11. évf., 253. szám, 3. o. vagy Frankfurter Allgemeine Zeitung [továbbiakban: FAZ]: Budapest Tagebuch 1956.10.31. 8. évf., 255. szám, 7. o., melyben egy szemtanú, Márton Andre naplójából közöltek le részleteket október 23 és 28 közötti eseményekről.

¹¹⁴ FAZ: Wien Zentrum der Opferbereitschaft für Ungarn 1956.10.30. 8. évf., 254. szám 3. o., Der Tagesspiegel 1956.10.31. 3391. szám, 6. o.; Die Welt: Scharfe Proteste in aller Welt. 1956.11.06. 11. évf., 261. szám, 4. o. Például: Bécs, Genf, Oslo, Nepál, Helsinki, Jakarta, Róma, New York, Brüsszel, Amszterdam és Stockholm.

¹¹⁵ FAZ: Wien Zentrum der Opferbereitschaft für Ungarn 1956.10.30. 8. évf., 254. szám 3. o. „A győri Szabadrádió adásai révén tájékoztak, és ennek megfelelően segítettek. Élelmiszersegélyként szinte azonnal küldtek 20000 kg kenyeret. De nem csak így került sor segítségnyújtásra. A Német Vöröskereszt adományként többek között egy 220 férőhelyes kórházi sátrat küldött. Továbbá pénzbeli adományokat is küldtek.”

¹¹⁶ Dömötörfi 2006.

érkezett, hiába fordultak az ENSZ-hez is. Az intervenció módja, majd a megtorlás még inkább mélyítette az NSZK és az NDK között meglévő szakadékot. Míg a keletnémet államban hivatalosan üdvözltek az események e fordulatát, és nem egy híradásban úgy jelent ez meg, mint az emberiség megmenekülése és az európai béke megmentése.¹¹⁷ Addig az NSZK-ban és a többi nyugati államban a csalódottság és felháborodás lett jellemző. Hiszen tényleg reménykedtek abban, hogy annak a népnek, amely mindig akaratán kívül keveredett bele a világpolitikai eseményekben, most sikerülhet a szabadulás.¹¹⁸ Azért is tartották fontosnak a sikert, mert ezzel a többi kommunista államnak is reményt adhattak volna.

Az NDK vezetői és a párt örömmel vették tudomásul a szovjet csapatok bevonulását és a forradalom leverését, az új kormányt is biztosították támogatásukról.¹¹⁹ Azonban azt is jelezték, hogy félték a kialakult helyzettől, mert a magyar vezetők hagyták túl messzire jutni az eseményeket. A magyar vezetők nem voltak elég éberek és a kedvezmények megadásakor túlzott szabadságot biztosítottak, amit az ellenforradalmi erők, fasiszták arra használtak, hogy tönkretegyék az állami vezetést és anarchia uralkodjon, melynek révén ők kerülhetnek hatalomra.¹²⁰ Ráadásul a korábbi vezetés ehhez hozzá is járult azzal, hogy a követeléseket elfogadták. Azonban a szovjet csapatok beavatkozásával és a magyarok egy hű csoportjával sikeresen leverték ezeket az erőket.¹²¹

A keletnémet állam teljes mértékű támogatásáról biztosította Magyarországot. Ennek érdekében küldöttséget is küldött Budapestre és hatalmas gazdasági segítséget nyújtott, pedig az NDK-ban is voltak gazdasági problémák. Az állami segítségen kívül gyűjtéseket is rendeztek a magyar nép számára. Hangsúlyozták a testvériséget, mely összeköti a tömbbe tartozó országokat. Ki kell emelni, hogy több területen is segítséget nyújtott Kelet-Németország Magyarországnak ebben az időszakban. Hiszen a gazdasági területen kívül az egészségügyi kérdésekben is segítettek, ugyanis gyógyszereket és orvosi eszközöket is

¹¹⁷ Der Morgen. 1956.11.06. 12. évf., 260B. szám, 1. o. főcíme.

¹¹⁸ Telegraf am Sonntag: Der Satellitengürtel zerspringt. 1956.10.28. 11. évf., 254. szám, 1-2. o.

¹¹⁹ Dömötörfi 2006. „Wilhelm Pieck, az NDK államelnöke rögtön november 4-én táviratban üdvözlte és támogatásáról biztosította a Kádár János által vezetett Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányt. Két nappal később az NSZEP Központi Bizottsága külön nyilatkozatot tett közzé "a magyar dolgozóknak az ellenforradalom feletti győzelméről".”

¹²⁰ Neues Deutschland: Ungarn schlägt Konterrevolution nieder. 1956.10.25. 11. évf., 255. szám 1. o. <<http://zefys.staatsbibliothek-berlin.de/ddr-presse/ergebnisanzeige/?purl=SNP2532889X-19561025-0-1-0-0>> (2014.04.23.); vö. Volksstimme: Kampf gegen Konterrevolutionäre in Budapest. 1956.10.25. n. a.

¹²¹ Dömötörfi 2006. „A magyarországi események tanulságos példát adnak arra, hogyan kell válaszolni a reakciónak.”

küldtek,¹²² továbbá említésre méltó azon intézkedés is, mely keretében Kelet-Németországban meghirdették a magyar gyerekek keresztszülőségét és végül 1872 gyermeket fogadtak be.¹²³

A szocialista táborban a Magyarországon aratott győzelem miatt öröm és egyetértés uralkodott. Ennek eredményeképpen megerősödött a pártvezetők pozíciója a tömbbe tartozó országokban, így az NDK-ban is. A győzelem után megkezdtek a felelősök felelősségre vonását Magyarországon, amelyhez az is párosult, hogy a szocialista táborban egyre nőtt „a fasiszta horthystákkal és az imperialista háttéremberekkel szemben érzett gyűlölet és felháborodás”. Kelet-Németországban elkezdtek felszámolni az éledő ellenzéki erőket, és elérendő céljuknak tekintették, hogy a társadalmat alkotó rétegek (munkás, paraszt és értelmiségi) közösen egy erősebb frontot hozzanak létre.

Az NSZK-ban szomorúan vették tudomásul az események alakulását. Félve attól, hogy már semmit sem tehetnek folytatták a segélyakciókat szervezését és demonstrációk tartását. Mindkét oldalról jelentős mennyiségű adomány érkezett Magyarországra. Nyugat-Németországban sok röplapot és egyéb rövid kiadványokat adtak ki mind a forradalom ideje alatt, amikor a figyelmet akarták felkelteni és érzelmet kívántak kiváltani az emberekből; mind forradalom leverése után, amikor elítélték a magyarországi események kezelésének módját.¹²⁴

A Frankfurter Allgemeine Zeitung a következőképpen számolt be az 1956. november 5-én tartott demonstrációról Nyugat-Berlinben. 100 ezren vettek rajta részt, és a magyarországi események kezelése miatt tiltakoztak. A demonstráció vezetője hangsúlyozta Magyarország szabadságának és a népek önrendelkezésének a jogát. Már a beszéde közben sűrűn félbeszakították az olyan bekiabálások, mint például „Szabadságot Magyarországnak”. A beszéd után a tömeg egy része váratlanul énekelni kezdte a magyar himnusz, majd újult erővel kezdték skandálva követelni, hogy „Ruszkik haza!” és „A Brandenburgi Kapuhoz!”. Hiába próbálta őket megnyugtatni a város polgármestere és Willy Brandt, a rendőrök által alkotott kordonon sikerült átjutni ez ezerfős tömegnek, akik eljutottak a Brandenburgi kapuhoz. Itt a tömeg szétverte a határjelzések egy részét és kövekkel hajigálták meg a

¹²² Volksstimme: Dem ungarischen Volk unsere Hilfe. 1956.11.06. 11. évf., 259. szám, n.a.; Berliner Zeitung: Bürgerliche Hilfe für Ungarn. 11. évf., 271. szám, n. a.; Eisenbahner solidarisch mit Polen und Ungarn. 1956.11.01. 11. évf., 260. szám, n. a.; Berliner Zeitung am Abend: Mit dem DRK nach Ungarn. 1956.11.10., ebben arról számoltak be, hogy a gyógyszerészállítás közben milyen pozitív élményekkel gazdagodtak, és milyen jó ez a szocialista összetartás.; Leipziger Volkszeitung: Ans Werk-Bürger unserer Republik! segítségnyújtásra való felhívás. Adolf Hennecke: „A Magyar Népköztársaságban végrehajtott ellenforradalmi támadás maga után vonja a mi szent haragunkat, és mindenki köteles segíteni a helyreállításban.” 1956.11.11. n. a.; Volksstimmung: Komitee „Hilfe für Ungarn” gebildet Spenden auf Konto 12900. 1956.11.08. n. a.

¹²³ Die Union: Pateneltern für 1872 ungarischen Kinder 1956.11.11. n. a.

¹²⁴ Például Verrat an Ungarn, SOS Kommunisten morden ein Volk, Politischen Informationen: Ungarn spricht für Europa.

keletnémet népi rendőröket, akik két tankot is készülségbe állítottak. Végül a nyugatnémet rendőröknek és politikusoknak sikerült megakadályozni a tragédiába torkollást.¹²⁵

Az NSZK hivatalosan is elítélte a szovjet csapatok beavatkozását és a magyar forradalom véres leverését. Konrad Adenauer hangsúlyozta, hogy bár a nyugatiak nem avatkoztak be közvetlenül a harcokba, a magyarok mindig számíthattak rájuk a morális kérdésekben. Ezzel a hivatalos nyilatkozattal együtt járt az is, hogy nem ismerték el az új, Kádár János vezetésével megalakult kormányt sem.¹²⁶

Nyugat-Németország politikáját tekintve kettősségről beszélhetünk. Ugyanis egyfelől felfüggesztette a kapcsolatokat a szocialista államokkal, illetve bizonyos eseményekkor távolmaradással tüntetett.¹²⁷ Míg a korábban megindult nyitási folyamat Magyarországgal kapcsolatosan ebben az időszakban elhalt, addig a nyugatnémetek erkölcsi kötelességüknek érezték, hogy valamilyen módon segíteniük kell a magyaroknak. Ezért továbbra is adományokat gyűjtöttek és jutattak el Magyarországra.¹²⁸

Miután rendeződött a helyzet, az NSZK-ban és az NDK-ban is a konzervatív, dogmatikus szemléletet képviselő erők erősödtek meg. „Kelet-Németországban az Ulbricht-féle ortodox kommunista vezetés szilárdította meg hatalmi pozícióit, Nyugat-Németországban az Adenauer nevével fémjelzett, a de facto német egység lehetőségét a nyugati integrációnak alárendelő, erősen antikommunista politika nyert tovább teret.”¹²⁹

Az NDK-ban nyílt fórumokat is rendeztek annak érdekében, hogy a társadalom jobban megértse, mi is történt Magyarországon és Egyiptomban. A hallgatóság kérdéseket is feltehetett ilyenkor. Továbbá Kelet-Németországban is megjelentek olyan kiadványokat, melyben tisztázni kívánták a magyarországi eseményeket, és szóba került a német kérdés is.¹³⁰ Azt azonban itt kell leszögezni, hogy a forradalomtól függetlenül már korábban is téma volt az egységes Németország kérdése. Bár a keletnémet újságokban nem volt híre a magyarországi eseményeknek október 24-én, az újraegyesítés kérdése kiemelt helyen szerepelt. Ez csak felerősödött a forradalom ideje alatt és a forradalom hatására más

¹²⁵ FAZ: Marsch zum Branderburger Tor 1956.11.06., 8. évf., 260. szám, n. a., szintén hasonlóan írta le az esetet a Die Welt 1956.11.06-ai számában (Demonstraten am Brandenburger Tor.). A demonstrálók között magas arányban voltak egyetemi hallgatók, diákok. Azonban világszerte lehet példákat keresni, hogy hol tartottak demonstrációkat még pl. Bécs, Genf, Oslo, Nepál, Helsinki, Jakarta, Róma, New York, Brüsszel, Amszterdam és Stockholm.

¹²⁶ Dömötörfi 2006.

¹²⁷ Dömötörfi 2006. „Magyarországgal szemben a szövetségi kormány elutasította az 1956 októberében már parafált, a következő évre vonatkozó kereskedelmi egyezmény jóváhagyását, és csak 1957 közepén került sor egy csupán fél évre szóló szerződéses megállapodásra.”

¹²⁸ Dömötörfi 2006. „élelmiszer- és gyógyszer szállítványok.”; Der Mittag: Spendenstrom für Ungarn 1956.10.31. n. a., a tudósítás szerint meglepően nagy az emberek segíteni akarása.

¹²⁹ Dömötörfi 2006.

¹³⁰ Deutsche Politiker 1956. 6. o. „A NATO az újraegyesítés akadálya.”

aspektusokkal is bővült. Az NDK szerint az újraegyesítési tárgyaláshoz az NSZK-ban új politikai elképzeléseknek kell uralkodnia. Ráadásul Kelet-Németország nem nézte jó szemmel Nyugat-Németország újrafelfegyverzését. Ez is közrejátszott abban, hogy az egység elutasítása mellett foglaltak állást a keletnémet vezetők, és ezt az álláspontot több érveléssel is alátámasztották. Több kiadványban és nyilatkozatban is foglalkoztak a kérdéssel.

Az NDK azzal indokolta a kiadványok megjelentetését, hogy ezáltal meg tudják könnyíteni az embereknek a döntést, és így önállóan is képesek lesznek véleményt alkotni ezekben a kérdésekben. Hangsúlyozták Magyarország esetében, hogy a fehérterror alkalmazása tért vissza és a horthysták jelentek meg újra a magyar társadalomban. Azonban önállóan nem lettek volna erre képesek. Megkönnyítette a dolgukat, hogy ekkoriban vizsgálták felül a szocializmus kivitelezésében nyújtott hibákat, és a rendszer az új szocializmus megindulásakor még sebezhető volt. Továbbá kijelentették, hogy a szovjet beavatkozással megmentették a magyarokat a totális katasztrófától, és Kádárnak köszönhetően Magyarország visszaszerezte a szabadságát és függetlenségét.¹³¹

Arra büszkék voltak, hogy a Szovjetunió azonnali segítségére rohant Magyarországnak. Erről úgy emlékeztek meg, mint a szolidaritás legősibb és legméltóbb formájáról. Kiemelték, hogy nemcsak a nemzetközi jog betartása végett avatkoztak be, hanem ez morális kötelességük is volt, hiszen a testvériség a tömb alapját képezi.¹³²

Az NDK vezetői kiemelték, hogy az NSZK csak azért foglalkozott a magyar kérdéssel, mert büntudatuk volt a Szezei-csatorna körül kialakult helyzettel, hiszen szövetségi kapcsolatban áll Franciaországgal és Nagy-Britanniával, akik el akarnak nyomni egy nemzetet. Az Egyiptom elleni agresszió béke elleni tett is volt egyben. Míg a Szovjetunió csak a békét kívánta fenntartani a tetteivel, addig a NATO a védelmi célok álcája alatt gazdasági érdekek miatt igaz le egy országot. A NATO igazából a bankigazgatók és a konszernek hatalmának biztosítását szolgáló eszköz, amit arra használnak, hogy a német és a többi népet elnyomják. Egyiptommal együttéreznek, de annak örülnek, hogy végre mindenki számára világos lett a NATO valódi célja.¹³³

A keletnémet vezetők azt is mondták, hogy míg a nyugatiak az érzelmek kiváltása által kívánnak szimpátiát és támogatást szerezni, és ehhez nem riadnak meg a katasztrófákkal a szenzációhajhászatától sem; addig az NDK a valódi tényeket mutatja meg és leplezi le a

¹³¹ Deutsche Politiker 1956. 4-5. o. Professzor Albert Norden az 1956. november 6-án tartott beszédében nyilatkozott így.

¹³² Deutsche Politiker 1956. 3. o.

¹³³ Deutsche Politiker 1956. 3. o. Walter Ulbricht beszédében 1956. november 3-án kijelentette, hogy „az Egyiptommal szembeni háborús agresszióra béke elleni támadásként kell tekinteni. Továbbá, hogy ezzel a NATO leleplezte a saját brutalitását.”

Nyugat piszkos üzelmeit. Több gúnyos hangvételű írás jelent meg, melyek célja az volt, hogy az NSZK politikusok tekintélyét aláássák. Ezek különösen nagy jelentőséggel rendelkeztek az újraegyesítés kérdésének vizsgálatakor.¹³⁴

Otto Grotewohl kiemelte, hogy a nyugatnémet politikának változnia kell, mert csak így merülhet fel az újraegyesítés valós tárgyalási alappal. Közösén¹³⁵ kell kialakítaniuk a feltételeket, amelyek biztosítják, hogy békeszerető állammá váljon Németország. Ki kell zárni annak a lehetőségét, hogy Németország ismételten veszélyeztetett területté váljon, nem szabad olyan rendszert létrehozni, amely csak újabb világháborúba sodorná az országot. Ehhez azonban valóban fontos a politikai prioritások megváltoztatása, amihez hozzátartozik az is, hogy az NSZK-nak le kell mondania az újrafelfegyverzéséről, mert ez a katonai, reakciós politika csak egy újabb háború kitörését jelentené. Grotewohl hangsúlyozta, hogy az egyesített Németország számára csak egy út járható; az, amelyik esetében megvalósul a békeszeretet, a demokrácia és a jólét biztosítása a nép számára. Azt fontosnak tartotta megjegyezni, hogy bár látszólag az NSZK jó úton halad efelé, mert megvalósulnak már a kormány szabad döntései; hangsúlyozta, hogy a Nyugat befolyása még mindig érezhető a nyugatnémet vezetők politikájában. A jelenlegi vezetők csak az önös érdekeik elérését tartják szem előtt és kihasználják a nép haza iránt érzett hűségét és a béke utáni vágyát.¹³⁶

V. Kitekintés

V. 1. Nemzetközi szintér 1956-ban

1956 eseménydús év volt, hiszen egymást érték a jelentős történések a világon.¹³⁷ Ilyen eseményeknek számítottak a magyar forradalom és a Szuezi-csatorna körüli hatalmi konfliktusok is. A magyarországi események csúcspontjakor a nemzetközi figyelem a szuezi válságra összpontosult. Nagy-Britannia és Franciaország szembenállása Egyiptommal az arab nacionalizmus szimbólumává lett az egyiptomi Gamal Abdel Nasszer elnök miatt. Az

¹³⁴ Volksstimme: Zu den Vorgängen in Polen und Ungarn. 1956.10.30. 11. évf., 253. szám, n. a., Deutsche Politiker 1956. broszúra több karikatúrát is tartalmazott, ezzel is a másik oldallal (Nyugat, NSZK) való szimpatizálás meggyengítését célozták.

¹³⁵ Bár az NDK vezetése tett néhány javaslatot arra nézve, hogy miként is kellene megkezdeni az újraegyesítést. Deutsche Politiker 1956. 8-9. o.

¹³⁶ Deutsche Politiker 1956. Otto Grotewohl nyilatkozata 7.o.

¹³⁷ Die Welt: „Drei weltpolitische Ereignisse: Ungarn, Ägypten, Wahl in USA” 1956.11.05. 11. évf., 260. szám, n.a.

Amerikai Egyesült Államok is felfokozott belpolitikai helyzettel rendelkezett ekkor, ugyanis az elnökválasztás véghajrájában jártak.¹³⁸

Bár a franciák számára az egyiptomi helyzet rendezése kiemelt fontosságú volt, nem felejtkeztek el a magyarokról sem. Ugyanis

„...az 1956 őszén lezajlott magyarországi forradalmi események hírei igen intenzív reakciókat váltottak ki a francia közvéleményben, sajtóban, a szellemi-kulturális életben és – mindebből következőleg – a belpolitikában is.”¹³⁹

Érdemes megemlíteni a francia külügyminiszter, Christian Pineau egyik emlékezetes felszólalását. Beszédében mély együttérzését fejezte ki a magyar nép iránt. Hangot adott annak is, hogy nem érti,

„...hogyan egyes kormányzatok miért segítenek egy olyan embernek, diktátornak, aki a nemzetközi jogot és nemzetközi morált figyelmen kívül hagyja és lábbal tiporja. Mialatt Ausztria határainál a hősiességű magyar nép a szabadságukért vérével küzd, anélkül, hogy bárki a segítségére sietne.”¹⁴⁰

Az Amerikai Egyesült Államok számára érdekes helyzet alakult ki. Ugyanis a választási csúcspont egybeesett a válságok csúcspontjaival. Ráadásul Eisenhower elnök legfontosabb tanácsadóját rákos megbetegedése miatt műtötték emiatt. Bár a magyar eseményekre kiemelt figyelmet fordítottak az amerikaiak, azonban már 1953-as hivatalba lépése óta tudható volt, hogy Eisenhower nem fog közvetlenül beleavatkozni a szovjet érdekerületek történéseibe. Ennek ellenére, november 5-én sürgős nemtetszését nyilvánította ki a Szovjetunió Minisztertanácsának elnökével, Bulganinnal szemben, és a szovjet csapatok Magyarországról való kivonásának érdekében.¹⁴¹ Továbbá szabad választásokat is követelt a szovjetektől.¹⁴² Míg Moszkva nem reagált a Magyarországgal kapcsolatos követelésekre,

¹³⁸ Bayer 2006. 80.o.

¹³⁹ Kecskés D. Gusztáv: A francia politikai pártok állásfoglalásai az 1956-os magyar forradalom kapcsán. AETAS, Történettudományi Folyóirat, 21. évf. 2006. 1. szám. 5-18. o. <<http://www.aetas.hu/2006-01/kecskes.pdf>> (2014.04.25.)

¹⁴⁰ Die Wochenpresse: Der Französische Außenminister Pineau im Pariser Rundfunk, 1956.11.10. 2. évf., 45. szám, 5.o.

¹⁴¹ Das Kleine Volksblatt 1956.11.07. n. a., 4. o. „In einer Erklärung des Weißen Hauses wurde die Sowjetunion aufgefordert, ihre Truppen aus Ungarn abzuziehen. Der russische Vorschlag sei ein Versuch, die Aufmerksamkeit der Weltöffentlichkeit von der ungarischen Tragödie abzulenken”

¹⁴² Neuer Kurier 1956.11.06. n. a., 2. o.

addig a szuezi válság miatt ő is fenyegetőzött. Ezt a moszkvai figyelmeztetést a Fehér Ház vezetése elutasította.¹⁴³

A magyarországi válság rendezésének kérdése a Szezi-csatorna miatti szovjet fenyegetettség miatt vált még fontosabbá. Mindig felmerül a kérdés, hogy van-e közvetlen összefüggés a két válság között. Azonban azt le kell szögezni, hogy egymástól függetlenül jöttek létre. Bár megítélésüket politikailag erőteljesen befolyásolta az egyidejűségük és a politikai szereplők reakciói.¹⁴⁴

Az ENSZ szerepe is külön kiemelendő, hiszen ebben a szervezetben „...futnak össze a világpolitika szálai”¹⁴⁵. A magyar forradalom elejétől tudható volt, hogy nem várható katonai beavatkozás a nyugati államok részéről, mert diplomáciai, viszonylag békés módon kívánták megoldani a kialakult helyzetet. Nem szabad elfelejteni arról sem, hogy Nagy Imre kétségbeesve intézett felhívást az ENSZ főtitkárának, Dag Hammarskjöldnek. Ebben kérte az általa vezetett kormány és a magyar állam semlegességének elismerését. Bár kérték, hogy szavazzák meg a beavatkozást a térségben, az ENSZ nem Magyarország, hanem a Szezi-csatorna mellett döntött.¹⁴⁶

A magyar kérdés nem számított kiemelt kérdésnek, amikor Nagy Imre ismételt az ENSZ főtitkárhoz fordult. Nem vették komolyan Magyarországot, az érvelésük szerint nem volt független állam, ráadásul egy érvényes nemzetközi szerződés garantálta a szovjet csapatok jelenlétét az államban. Ez is közrejátszott abban, hogy nem a beavatkozás mellett döntöttek. A másik ok a nagyhatalmakat vezérlő ellentétes érdekek. A szuezi és magyar válságot együtt szemlélve elmondható, hogy a nyugati hatalmak gyengébbek lettek morális és hatalmi szempontból is, de az sem elhanyagolható tény, hogy a szovjet blokkon belül is megmutatkoztak a problémák, amelyek a blokk vesztét okozták a későbbiekben.¹⁴⁷

V. 2. A két német állam 1956 után

Az NSZK és az NDK között még fagyosabb lett a hangulat 1956 után, bár a korábbi évek eseményeire sem mondható, hogy közelítették volna a két országot egymáshoz. Hiszen elegendő csak arra gondolni, hogy az NDK, illetve a szovjet tömb mindig reagált a Nyugaton történt eseményekre, mint például Marshall-terv/OEEC és a KGST kettőse, vagy amikor az

¹⁴³ Bayer 2006. 81-82.o.

¹⁴⁴ Bayer 2006. 83. o.

¹⁴⁵ Bayer 2006. 83. o.

¹⁴⁶ Bayer 2006. 83. o.

¹⁴⁷ Bayer 2006. 84. o.

NSZK-t felvették a NATO-ba, akkor a keleti tömbbe tartozók létrehozták a Varsói Szerződést.

A két Németország között a legtöbb problémát Nyugat-Berlin helyzete okozta. Mivel nem volt teljesen lezárva, elkerítve egymástól a két városrész, viszonylag könnyen tudtak itt átszökni az NSZK-ba a keletnémet állampolgárok. Így nem oly meglepő az a tény sem, hogy ez nem tetszett az NDK vezetésének, és a kivándorlást meg kívánták akadályozni. Ennek kivitelezése a berlini fal lett, mely akár évtizedekre elválasztotta a családtagokat egymástól. Először csak drótkerítéssel zárták le a Nyugat-Berlinbe vezető utat, majd 1961. augusztus 13-án már egy „...3,70 méter magasságú és 150 kilométer hosszúságú betonfal”¹⁴⁸ választotta el a két városrészt. Annak ellenére, hogy szinte reménytelennek tűnt az átjutás, mégis sokan próbálkoztak. Voltak szerencsések, de voltak olyanok is, akiket elkaptak, megsebesítettek vagy életüket veszítették.¹⁴⁹

Egyes szakértők párhuzamot vontak a 1956. november 4-e és 1961. augusztus 13-a között. Ugyanis ezeken az időpontokon világosan látszódott mindenki számára, hogy milyen erőviszonyok uralkodnak a nagyhatalmak közt. Továbbá míg a magyaroknak a forradalom leverése a szabadság elvesztésével járt, addig a németek számára ekkor lett egyértelmű, hogy Németország nem lesz egységes és az ország felosztása ezzel befejeződött. A németek csalódtak, és ennek több vezető politikus is hangot adott. Heinrich Krone egyik beszédében kifejtette, hogy „...semmilyen valós jelentősége sincs”¹⁵⁰ azoknak a korábbi ígéreteknek, melyeket a nyugati hatalmak tettek.¹⁵¹

A feszült kapcsolatot az is jelezte, hogy sokáig semmilyen diplomáciai érintkezés nem volt megfigyelhető a két német állam között. Sokáig nem is ismerték el a másik állam létezését. A tényleges kölcsönös elismerés is csak 1972-ban következett be az alapszerződéssel.¹⁵²

VII. Következtetések

Az 1956-os forradalmat a mai napig nehéz kategorizálni. Sokszínűség abban is rejlett, hogy a magyar társadalom egésze érintett volt benne, és nagyon hamar véget ért. Hasonlóan

¹⁴⁸ Gaddis, John Lewis: Der Kalte Krieg –Eine neue Geschichte. Siedler Verlag, München, 2008. 146. o.

¹⁴⁹ Haus der Geschichte állandó kiállítás: Berliner Mauer rész., Bonn. 2013.08.23.

¹⁵⁰ Mezei 1999. 241. o.

¹⁵¹ Mezei 1999. 239-241. o.

¹⁵² Németh 1993. 173. o. „A Keleti Szerződések”

ahhoz, hogy a hidegháborúban két hatalom és szövetségi rendszerük nézett egymással szemben, itt is két tábort lehet megkülönböztetni. Az egyiket, amelyik a változást akarta, a demokratikus rendszer kialakítása mellett felszólalók alkották. Míg a másik az eredeti rendszert akarta megtartani kisebb-nagyobb reformok végrehajtásával. Bár a forradalom elbukott, mert az idegen hatalom túlerejével szemben nem volt esély az ellenállásra, azonban hatásáról mai napig nem lehet megfeledkezni.

Ez az esemény hatással volt a különböző nemzetek sorsának alakulására is. Hiszen minden ország vezetői rendelkeztek valamilyen véleménnyel és ennek hangot is adtak. A dolgozat témájának is ez szolgált alapul. Hiszen a korabeli sajtó segítségével vizsgáltam meg a két német állam a forradalomra adott reakcióit. Azonban e véleményeket erőteljesen befolyásolta az is, hogy milyen körülmények között vált ketté Németország a második világháború után.

A vizsgálatok során nemcsak a két német állam ellentétes hozzáállása rajzolódott ki, hanem rajtuk keresztül szembesültem a Kelet és Nyugat kapcsolatával is. Az NDK és NSZK kapcsolatát meghatározta az újraegyesítés kérdése, melynek megvitatását az államok magyar forradalomhoz való viszonyulása nagymértékben befolyásolta. Míg Nyugat-Németországban próbálták a politikai rendszert és az állam berendezkedését a Nyugat által elvárt szintnek megfeleltetni, addig Kelet-Németországban az 1953-as felkelés után a kommunizmus eszméje még inkább a legfontosabb hatalomgyakorlást meghatározó tényező lett. A helyzetet bonyolította, hogy egyik német állam sem ismerte el a másikat, és mind az NSZK, mind az NDK saját magát ismerte el a német nemzet egyedüli és legitim képviselőjének.

Nyugat-Németország ekkoriban már a nyugati integráció részese volt, és ez az integráció az egyik fő prioritásnak számított a nyugatnémet állam által folytatott politikában. A két német állam között olyan feszültségek húzódtak, amiket nem lehetett egyszerűen csak megszüntetni. Ráadásul a forradalom hatására ezek csak továbbéleződtek és elmélyültek.

Az NDK-nak az volt az álláspontja, hogy az NSZK-nak változtatnia kell politikáján ahhoz, hogy az újraegyesítésről érdemben tudjanak tárgyalásokat folytatni. Közös kell kialakítaniuk a feltételeket, amelyek biztosítják, hogy békeszerető állammá váljon Németország. Ki kell zárni annak a lehetőségét, hogy Németország ismételtelen veszélyeztetett területté váljon, nem szabad olyan rendszert létrehozni, ami csak újabb világháborúba sodorná az országot. Ehhez azonban valóban fontos a politikai prioritások megváltoztatása, és példaként említették Nyugat-Németország újrafelfegyverzésének problémáját. Ugyanis az egyesített Németország számára csak egy út járható; az, amelyik esetében megvalósul a békeszeretet, a demokrácia és a jólét biztosítása a nép számára.

A meglévő ellentéteket tovább mélyítette a forradalom leverését követő megtorlás időszaka is. Bár a nyugati államok szerveztek tiltakozásokat, nem tudtak hathatósan fellépni.

Összességében elmondható, hogy a két német állam között folyamatosan romlott a kapcsolat, és olyan töréspontok keletkeztek időről időre, melyet az adott politikai-ideológiai környezetben nem lehetett ésszerű érveléssel feloldani. Az NSZK vezetősége is csalódott a nyugati nagyhatalmakban, akik bár ígéretet tettek Németország újraegyesítésére, mégis elfogadták a status quo-t. A két német állam közötti mélypont is nem sokkal a magyar forradalom után következett be, amikor felépült a berlini fal, amely családokat szakított szét, (szinte) minden lehetséges érintkezési forma nélkül.

Felhasznált irodalom, források

Könyvek:

1. Bayer, Pia: Der Internationale Kontext der Ungarnkrise 77.o. In: Vom Traum zum Trauma der Ungarnaufstand 1956; Begleitband zur Ausstellung Eisenstadt, 2006. Eisenstadt Landesmuseum 2006.
2. Békés Csaba és Kecskés D. Gusztáv (szerk.): A forradalom és a magyar kérdés az ENSZ-ben, 1956-1963. Magyar ENSZ Társaság, Budapest, 2006.
3. Brosker, Peter (szerk.): 13 Tage erschütterten die Welt: Ein Dokumentarbericht von ungarischen Revolution Viktoriaverlag, Viktoriadruck München; 1957.
4. Dr. Németh István (szerk.): A német kérdés – Dokumentumgyűjtemény. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1993.
5. Gaddis, John Lewis: Der Kalte Krieg –Eine neue Geschichte. Siedler Verlag, München, 2008.
6. Heller, Michael und Alexander Nekrich: Geschichte der Sowjetunion, Bd. 1. Königstein, 1981.
7. Horváth Jenő, Paragi Beáta és Csicsmann László: Nemzetközi kapcsolatok története 1941-1991. Pannonprint Kft, Veszprém, 2010.
8. Kowalczyk, Ilko-Sascha: Das bewegte Jahrzehnt – Geschichte der DDR von 1949 bis 1961. Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn, 2009.
9. Magyar ENSZ Társaság: Alapvető tények az ENSZ-ről. Magyar ENSZ Társaság, Budapest, 2013.
10. Mezei Géza: Németország és a hidegháború. Új Mandátum, Budapest, 1999.
11. Propyläen Weltgeschichte Bd. 10. Frankfurt, 1986.
12. Reader's Digest: Jelenbe zárt múlt – Történetek a világ működéséről. Reader's Digest Kiadó Kft., Budapest, 2010.
13. Zachar, Jozsef: Von der "Monarchie mit vakantem Thron" zur Volksdemokratie : Ungarn 1937-1956. Böhlau Verlag, Wien, 2003.

Internetes források, cikkek:

1. A magyar állam története 1711–2006 (digitális tananyag): Alkotmányos helyzet 1956–1957
<http://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Tortenelem/14Szab%F3_Marjanucz/html/9_2.htm> (2014.04.23.)

2. Cseh Géza: Válogatás az 1956-os forradalom levéltári dokumentumaiból. Szolnok megye. <<http://vfk.vfmk.hu/00000034/003.html>> (2014.04.25.)
3. Csiki Tamás: Visszatekintés a Nyugat-európai Unióra. Nemzet és Biztonság, 2010/5. szám. 66-73. o. <http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/csiki_tamas-visszatekintes_a_nyugat_europai_uniora.pdf> (2014.04.29.)
4. Dömötörfi Tibor: A két német állam 1956-ban. História, No. 10. (2006) <http://www.historia.hu/archivum/2006/0610_03.htm> (2014.04.24.)
5. Kecskés D. Gusztáv: A francia politikai pártok állásfoglalásai az 1956-os magyar forradalom kapcsán. AETAS, Történettudományi Folyóirat, 21. évf. 2006. 1. szám. 5-18. o. <<http://www.aetas.hu/2006-01/kecskes.pdf>> (2014.04.25.)
6. Kenyeres Ágnes (szerk.): Magyar Életrajzi Lexikon 1000–1990.
7. <<http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC04834/05192.htm>> (2014.04.20.)
8. Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára: Szabad Ifjúság rendkívüli kiadás, 1956. október 29. <http://www.szabarchiv.hu/kepek/Madisz_1956_10_29_v.pdf> (2014.04.23.)
9. Memorandum von Konrad Adenauer über die Sicherung des Bundesgebietes (29. August 1950), Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE) honlapja. <http://www.cvce.eu/obj/memorandum_von_konrad_adenauer_uber_die_sicherung_des_bundesgebietes_29_august_1950-de-77999062-f79e-41d9-9906-66cb5afb99e3.html> (2014.04.13.)
10. Múlt-kor történelmi portál: Hatvan évvel ezelőtt kezdődött a nürnbergi per <<http://mult-kor.hu/cikk.php?id=11596&print=1>> (2014.03.23.)
11. Nagy Imre rádióbeszéde 1956. október 28-án. <<http://mek.oszk.hu/01900/01937/html/szerviz/dokument/nagyi28s.htm>> (2014.04.23.)
12. Németh István: A kettészakított Németország. Két világrendszer árnyékában, Rubiconline, 1997/5-6. Európa.
13. <http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_ketteszakitott_nemetszag_ket_vilagrendszer_arnyekaban/> (2014.03.14.)
14. Mózes Mihály és Kozári József: 1956 – Tanulmányok a forradalomról. EKF Líceum Kiadó, Eger, 2008. 109. o. <<http://tortenelem.ektf.hu/acta/1956.pdf>> (2014.04.10.)
15. Október 23. – A szabadság napja, Magyarország Kormánya honlap, 2013. <<http://oktober23.kormany.hu/tortenelmi-kronologia-2013>> (2014.04.22.)

16. Országos Széchényi Könyvtár: 1956-os Intézet és Oral History Archívum.
<<http://www.rev.hu/sulinet56/online/naviga/index.htm>> és aloldalai (2014.04.28.)
17. Sz. Bíró Zoltán: A sztálini "örökség" felülvizsgálata. História, No. 6-7. (2006)
<http://www.historia.hu/archivum/2006/0602_06.htm> (2014.04.13.)
18. Szegő Iván Miklós: Memento 56 – a Petőfi Kör betiltása, HVG honlapja, 2011.
október 21. <http://hvg.hu/tudomany/20110629_petofi_kor_betiltas_dery_tibor>
(2014.04.10.)
19. Történelemportal: 1956. október 26.: kegyetlen sortűzek vidéken.
<<http://tortenelemportal.hu/2009/10/1956-oktober-26-kegyetlen-sortuzek-videken/>>
(2014.04.20.)
20. Varga Miklós: Fouchet-terv (szócikk) 2007. Grotius, a Budapesti Corvinus Egyetem
Nemzetközi Tanulmányok Intézetének és Nemzetközi Doktori Iskolájának
tudományos és tudományos ismeretterjesztő on-line folyóirata.
<<http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=QNEBQV>> (2014.04.29.)

Újságok:

1. Neues Deutschland, Organ des Zentralkomitees der Sozialistischen Einheitspartei
Deutschlands: Bonn lieferte Waffen nach Ungarn. 1956.11.08. 11. évf., 267. szám 1. o.
<<http://zefys.staatsbibliothek-berlin.de/ddr-presse/ergebnisanzeige/?purl=SNP2532889X-19561108-0-1-0-0>> (2014.04.23.)
2. Neues Deutschland: Neue Fälschungen der westberliner Presse 1956.11.10.
1956.11.08. 11. évf., 269. szám 1. o. <<http://zefys.staatsbibliothek-berlin.de/ddr-/ergebnisanzeige/?purl=SNP2532889X-19561110-0-1-9-0>> (2014.04.23.)
3. Neues Deutschland: Faschisten mordeten Frauen und Kinder – USA transportierten
die Mörder nach Ungarn. 1956.11.08. 11. évf., 267. szám 5. o.
<<http://zefys.staatsbibliothek-berlin.de/ddr-presse/ergebnisanzeige/?purl=SNP2532889X-19561108-0-5-0-0>> (2014.04.23.)
4. Neues Deutschland: Ungarn schlägt Konterrevolution nieder. 1956.10.25. 11. évf., 255.
szám 1. o. <<http://zefys.staatsbibliothek-berlin.de/ddr-presse/ergebnisanzeige/?purl=SNP2532889X-19561025-0-1-0-0>> (2014.04.23.)
5. Berliner Zeitung: Bürgerliche Hilfe für Ungarn. 11. évf., 271. szám, n. a.
6. Berliner Zeitung: Eisenbahner solidarisch mit Polen und Ungarn. 1956.11.01. 11. évf.,
260. szám, n. a.
7. Berliner Zeitung am Abend: Mit dem DRK nach Ungarn. 1956.11.10. n.a.

8. Das Kleine Volksblatt 1956.11.07. n. a.
9. Der Mittag: Spendenstrom für Ungarn. 1956.10.31. n. a
10. Der Morgen. 1956.11.06. 12. évf., 260B. szám, 1. o. főcíme.
11. Der Tagesspiegel 1956.10.31. 3391. szám, 6. o.;
12. Die Union: Pateneltern für 1872 ungarischen Kinder 1956.11.11. n. a.
13. Die Welt: Scharfe Proteste in aller Welt. 1956.11.06. 11. évf., 261. szám, 4. o.
14. Die Welt: „Drei weltpolitische Ereignisse: Ungarn, Ägypten, Wahl in USA”
1956.11.05. 11. évf., 260. szám, n.a.
15. Die Welt: Demonstrationen am Brandenburger Tor. 1956.11.06. n. a.
16. Die Wochenpresse: Der Französische Außenminister Pineau im Pariser Rundfunk,
1956.11.10. 2. évf., 45. szám, 5. o.
17. „Die tragischen Ereignisse in Ungarn” című cikk: Volkswacht 1956.11.02.; Ostsee-
Zeitung 1956.11.03. és Freie Presse 1956.11.03.
18. Frankfurter Allgemeine Zeitung: Budapesti Tagebuch 1956.10.31. 8. évf., 255. szám,
7. o.
19. FAZ: Marsch zum Brandenburger Tor 1956.11.06., 8. évf., 260. szám, n. a.
20. FAZ: Wien Zentrum der Opferbereitschaft für Ungarn 1956.10.30. 8. évf., 254. szám
3. o.
21. Leipziger Volkszeitung: Ans Werk-Bürger unserer Republik! 1956.11.11. n. a.
22. Neuer Kurier 1956.11.06. n. a. 2. o.
23. Telegraf: So erhob sich Budapest 1956.10.27. 11. évf., 253. szám, 3. o.
24. Telegraf am Sonntag: Der Satellitengürtel zerspringt. 1956.10.28. 11. évf., 254. szám,
1-2. o.
25. Volksstimme: Kampf gegen Konterrevolutionäre in Budapest. 1956.10.25. 11. évf.,
249. szám, n. a.
26. Volksstimme: Zu den Vorgängen in Polen und Ungarn. 1956.10.30. 11. évf., 253.
szám, n. a.
27. Volksstimme: Kampf gegen Konterrevolutionäre in Budapest. 1956.10.25. n. a.
28. Volksstimme: Dem ungarischen Volk unsere Hilfe. 1956.11.06. 11. évf., 259. szám,
n.a.;
29. Volksstimmung: Komitee „Hilfe für Ungarn” gebildet Spenden auf Konto 12900.
1956.11.08. n. a.

Egyéb:

1. Nationale Front des demokratischen Deutschland: Deutsche Politiker zur gegenwärtigen Lage. Brosúra, NDK, 1956.
2. Verrat an Ungarn röpirat
3. SOS Kommunisten morden ein Volk röpirat
4. Politischen Informationen: Ungarn spricht für Europa röpirat
5. Haus der Geschichte állandó kiállítás: Berliner Mauer rész. Bonn. 2013.08.23.